

INTERNATIONELLA
HANDELSHÖGSKOLAN
HÖGSKOLAN I JÖNKÖPING

Med rätt att parodiera

Ett undantag till upphovsrätten

Filosofie magisteruppsats inom affärsjuridik

Författare: Anna Vintersvärd

Handledare: Vladimir Bastidas

Framläggningsdatum 2013-05-13

Jönköping Maj 2013

Master Thesis in Commercial and Tax Law

Title:	License to Parody – or an Exemption to Copyright
Author:	Anna Vintersvärd
Tutor:	Vladimir Bastidas
Date:	2013-05-13
Subject terms:	Intellectual Property, Copyright, Parody, Music, Book, Film, Movie, Picture, Art.

Abstract

The Infosoc Directive requires the Member States of the European Union to limit the exemption of parody in such a way that it may not conflict with a normal exploitation of the original and does not unreasonably prejudice the legitimate interests of the original author. However, the parody is still treated as a strictly national matter and according to Swedish case law the acceptance of a parody is determined by its purpose rather than by its independence in relation to the original. As a result the requirement of the author's own creation has been reduced from adding a personal touch to the work of parody, to the ability to use relevant techniques in order to remix the work of others.

The Swedish acceptance of parodies may be commendable as far as the freedom of speech is concerned but the copyright area is to be regulated in its own right and in order to obtain compliance with the Infosoc Directive the acceptance of parodies needs to be limited. The acceptance of a parody ought to be determined mainly by its independence in relation to the original. Special regard may be held to the possible need of using extracts from the original in greater extent than is the case under normal circumstances. However, the author of the parody must be considered to be fully aware of the risk of passing the line of acceptance if the usage of work of others is extensive. This does not preclude the relevance of the purpose of the parody, on the contrary, it emphasizes the importance of a purpose of entertainment or participation in the public debate in order to be an accepted usage of the original. Since the purpose of copyright is to protect the exclusive rights of the author, a parody with a commercial purpose should be drained of its acceptance correspondingly.

Magisteruppsats inom affärsjuridik

Titel:	Med rätt att parodiera – Ett undantag till upphovsrätten
Författare:	Anna Vintersvärd
Handledare:	Vladimir Bastidas
Datum:	2013-05-13
Ämnesord	Immaterialrätt, upphovsrätt, parodi, musik, litterärt verk, film, bild, konstverk.

Sammanfattning

Parodins tillåtlighet beror på hur den rättfärdigas, som självständigt verk eller som bearbetning med varierande förfoganderätt som följd. Rättfärdigandet är beroende av hur fritt parodin utformas i förhållande till sin förlaga vilket gör att tillåtligheten måste avgöras i varje enskilt fall. Till skillnad från idag när parodin anses tillåten enbart på den grund att det är en parodi bör utgångspunkten vara de hänsyn till helheten som vanligen tas vid en intrångsbedömning. De främsta skillnaderna i förhållande till den normala bedömningen bör vara en större tillåtlighet att använda utdrag ur förlagan och en starkare presumtion om parodiska-rens medvetenhet om att det kan röra sig om en intrångssituation.

Det blir särskilt tydligt att parodiundantaget behöver regleras i lagstiftningen genom att Infosocdirektivets krav på att begränsa parodins inverkan på den ekonomiska rätten i förlagan inte har fått genomslag i domstolspraxis. Det här är tvärtom en aspekt som hittills utelämnas helt och hållet i svensk rätts syn på parodin. I dagsläget anses det parodiska syftet i sig vara skäl nog att låta parodin gå fri från intrångsprövningen.

En sammanvägning av direktivets krav på avgränsning och nationell rätts inställning till parodins tillåtlighet leder till att undantaget bör utformas i samstämmighet med övriga undantag avsedda att hålla det offentliga samtalet levande. Det sker genom att utgå från citaträtten med hänsyn tagna till de undantag som görs från upphovsrätten i syfte att gynna de offentliga debatterna. Regleringen av parodins möjlighet att använda sig av utdrag ur förlagan bör dessutom förankras i aktuell branschsedvänja för att nå en samsyn mellan rätten och samhället. Det gör att parodin även i fortsättningen tillåts vara mer närgången tidigare verk än vad som vore fallet i andra sammanhang, däremot ges parodin inte rättslig immunitet.

Innehåll

1	Inledning	1
1.1	Bakgrund.....	1
1.2	Syfte och problemställning	2
1.3	Avgränsning	2
1.4	Metod och material.....	3
1.5	Disposition.....	4
2	Yttrandefriheten som upphovsrättens gräns	5
2.1	Delvis överlappande skyddsområden.....	5
2.2	Yttrandefrihetsgrundlagarnas tillämpningsområde	5
2.3	Innebörden av yttrandefrihetsgrundlagarnas skydd.....	6
3	Upphovsrätten	9
3.1	EU:s harmoniseringsåtgärder.....	9
3.2	Upphovsrättens skyddsområde	11
3.3	De ekonomiska rättigheterna	13
3.3.1	Upphovsmannens ensamrätt.....	13
3.3.2	Motstående intressen	15
3.4	Den ideella rätten	16
3.5	Inskränkningar i upphovsrätten	18
3.5.1	Individens tillgång till skyddade verk.....	18
3.5.2	Allmänhetens tillgång till verk.....	19
3.6	Intrång i upphovsrätten.....	22
4	Parodi	24
4.1	Rättskällorna	24
4.1.1	Rätten att skapa parodiska verk	24
4.1.2	Hänsyn till den språkliga definitionen av parodi.....	25
4.1.3	Bedömningen av parodin.....	26
4.2	”Sveriges flagga”	28
4.3	”Alfons Åberg”	30
5	Analys	32

5.1	Intresseavvägningen mellan upphovsrätten och parodin	32
5.2	Är svensk rätt förenlig med Infosocdirektivet?	33
5.3	Problemen med gällande rätt	34
5.4	Parodin och den ekonomiska rätten i förlagan	36
5.5	Bör den ideella rätten stärkas?	37
5.6	Avvägningarna vid utformningen av parodiundantaget	39
5.7	Slutsats	41
Referenslista		43

Förkortningar

EU Europeiska Unionen

BrB Brottsbalk (1962:700)

HD Högsta domstolen

Infosocdirektivet Europaparlamentets och Rådets direktiv 2001/29/EG av den 22 maj 2001 om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället

RF Regeringsform (1974:152)

TF Tryckfrihetsförordning (1949:105)

URL Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk

YGL Yttrandefrihetsgrundlag (1991:1469)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Under 2000-talet har lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (URL) skärpts i fråga om sanktionsmöjligheterna,¹ för att stärka lagstiftningen och erbjuda ett bättre skydd för upphovsrättsinnehavarna.² Samtidigt pågår en urholkning av lagen från ett annat håll. Det handlar om klassandet av parodier som självständiga verk. Senast i raden var det så kallade Alfons-målet där en oenig Högsta domstol (HD) slog fast att en parodi utgör ett självständigt verk även om den i långa stycken består av en ordagrann återgivning av tidigare verk.³

Problemet är att det saknas både uttryckligt och underförstått stöd för en sådan bedömning i själva URL och de inskränkningar som anges i lagens andra kapitel ska vara uttömmande.⁴ ”Regleringen” återfinns bara i lagens förarbeten⁵ från 1960-talet. Förarbetena ger heller ingen närmare vägledning för bedömningen av gränserna för parodins tillåtlighet utan lämnar frågan utan vidare kommentarer än att det traditionellt och internationellt anses vara tillåtet att använda sig av skyddade verk i syfte att parodiera.⁶ Det betyder att det är upp till domstolen att försöka utforma och avgränsa undantaget. Något som lett till att inte minst de lägre instanserna väckt frågan om satir också omfattas av undantaget eller om det krävs en språklig begreppsanalys – och därmed möjligen en kvalitativ analys, något som i andra sammanhang är otänkbara⁷ – för att avgöra om parodin är tillåten eller inte.⁸

Hittills har bedömningarna av vad som är tillåten användning av skyddade verk i parodiska syften skilt sig åt. Medan det i Sveriges flagga-målet ansågs vara fråga om ett upphovsrättsintrång (möjligen) eftersom den nya versionen ansågs politiskt laddad och därmed enligt domstolen inte kunde vara en parodi,⁹ ansågs det i Alfons-målet vara tillåtet användande ef-

---

¹ Regeringens proposition 2004/05:110 *Upphovsrätten i informationsamballet – genomförande av direktiv 2001/29/EG, m.m.*, s. 36.

² Se ingressen till *Europaparlamentets och Rådets direktiv 2004/48/EG av den 19 april 2004 om säkerställande av skyddet för immateriella rättigheter*, EUT 2004, L 157/51.

³ NJA 2005 s. 905, s. 916.

⁴ Olsson, H., *Copyright Svensk och internationell upphovsrätt*, åttonde upplagan, Norstedts Juridik, Elanders Sverige AB, Mölnlycke, 2009, s. 125.

⁵ NJA II 1961:1 *Upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. Rätt till fotografisk bild.*, s. 1-389.

⁶ NJA II 1961, s. 65.

⁷ NJA II 1961, s. 13.

⁸ Se till exempel tingsrättens resonemang i NJA 2005 s. 905, s. 910-911.

⁹ NJA 1975 s. 679, s. 685.

tersom det var parodi i syfte att underhålla – oavsett om det lyckades eller inte.¹⁰ Den praxis som finns är alltså inte entydig. Det är därför intressant att se vad som gäller eller borde gälla.

1.2 Syfte och problemställning

Syftet med uppsatsen är att utreda de rättsliga följderna av att undantaget för parodier inte är reglerat i själva URL. Det är en viktig fråga med hänsyn till upphovsmannens respektive skaparen av parodins rättssäkerhet eftersom en oklar reglering kan hämma den av dem som i praktiken missgynnas mest. I förlängningen kan det påverka det offentliga samtalet i en riktning som strider mot den grundlagsreglerade yttrandefrihetens syften.

Uppsatsens problemställning behandlar hur undantaget för parodi bör avgränsas för att överensstämma med Europeiska Unionens (EU) krav. En direkt följd av att undantaget endast existerar i förarbetena och praxis är att ett stort ansvar för dess materiella utformning läggs på HD. Det väcker frågan om det verkligen sker en väl avvägd bedömning där rätt hänsyn tas till syftet med URL. Brister i gällande rätt i det hänseendet aktualiserar frågan om att lagstifta om parodins tillåtlighet och därför ges ett förslag på hur det undantaget kan se ut.

1.3 Avgränsning

Undantaget för parodier anses bara existera i förhållande till upphovsrätten.¹¹ Därför behandlas inte situationer då någon försökt parodiera andra immaterialrättigheter. I uppsatsen behandlas litterära, musikaliska och filmiska verk samt bildverk. Kärnfrågan rör det direkta användandet av upphovsrättskyddat material i syfte att skapa parodi vilket lägger tonvikten vid frågor om att använda verk i kränkande sammanhang eller att göra kränkande ändringar av verk. Uppsatsen behandlar därför den ideella rätten bara i fråga om 1 kap. 3 § 2 st. URL som avser kränkande ändringar eller sammanhang, däremot behandlas inte namnrätten i 1 kap. 3 § 1 st. URL alls.

Uppsatsen behandlar ensamrätten till exemplarframställning och spridningsrätten, eftersom de rättigheterna aktualiseras när en till förlagan närgående parodi skapas och sprids. De exemplifierande undantag som behandlas i avsnittet 3.5 om inskränkningar i upphovsrätten anknyter till tänkbara syften med att skapa en parodi och hur samhällsinrättningar får

---

¹⁰ NJA 2005 s. 905, s. 916.

¹¹ Stockholms Tingsrätt den 27.10.2000 i mål T 1435-99 ”Varumärkesfallet”.

handskas med verk. Tillsammans ger det en grund för diskussionen kring hur ett undantag för parodin kan utformas. Parodin behandlas bara i förhållande till upphovsrättsskyddade verk, hur parodin ska behandlas i förhållande till det närliggande rättigheterna är däremot en fråga för en annan uppsats.

1.4 Metod och material

Uppsatsen börjar med en deskriptiv teoretisk del där gällande rätt utreds i enlighet med den rättsdogmatiska metoden. För att förstå lagstiftarens intentioner vid URL:s tillkomst används en subjektiv lagtolkningsmetod, vilket innebär att förarbetena tillmäts den avgörande betydelsen vid lagtolkningen.¹² En komplikation i sammanhanget är att upphovsrätten regleras av EU-direktiv vilka ska äga företräde framför nationell rätt enligt 3 § lag (1994:1500) med anledning av Sveriges anslutning till Europeiska Unionen. Det innebär att egentligen ska *Europaparlamentets och Rådets direktiv 2001/29/EG av den 22 maj 2001 om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närliggande rättigheter i informationssambället*¹³ (Infosocdirektivet) och dess ingress tillmäts större betydelse än tidigare nationella förarbeten. Den svenska rätten har dock inte anpassats till direktivet i fråga om parodin. Enligt *Fördraget om Europeiska Unionens funktionssätt*¹⁴ art. 288 är direktiv bindande för medlemsstaterna i fråga om det resultat som ska uppnås. Det är däremot upp till medlemsstaterna själva att välja hur det ska gå till. En viktig fråga är därför om den svenska lagstiftaren anser att det önskade resultatet uppnås utan att några ändringar i nationell rätt behöver vidtas. Det gör att det inte går att bortse från äldre nationella förarbeten.¹⁵ Uppsatsens deskriptiva del reder ut hur undantaget för parodi ser ut idag, vilket visar på i vilken utsträckning gällande rätt är otillräcklig i förhållande till Infosocdirektivet och klargör varför det föreligger ett behov av åtgärder.¹⁶

I nästa del av uppsatsen anläggs ett normativt perspektiv. På den här handlingsinriktade nivån problematiseras gällande rätt för att sedan sättas i förhållande till *de lege ferenda*. Avslutningsvis lämnas förslag på hur undantaget för parodin kan utformas i URL. Lagförslagen utformas i linje med tidigare lagstiftning på upphovsrättens område, det vill säga de undantag som tas upp i 2 kap. URL, för att möta de krav som ställs på läsbarhet, begriplighet, ef-

---

¹² Lehrberg, B., *Praktisk juridisk metod*, sjätte upplagan, Institutet för Bank- och Affärsjuridik IBA, Tallinn 2010, s. 196-197.

¹³ *Europaparlamentets och Rådets direktiv 2004/48/EG av den 19 april 2004 om säkerställande av skyddet för immateriella rättigheter*, EUT 2004, L 157/51.

¹⁴ Konsoliderad version av *Fördraget om Europeiska Unionens funktionssätt*, EUT 2010, C 83/47.

¹⁵ Olsson, *Copyright svensk och internationell upphovsrätt*, s. 35.

¹⁶ Lehrberg, B., *Praktisk juridisk metod*, s. 218.

fektivitet, genomslagskraft och begreppsbyggnad. Det leder samtidigt till ökad förutsebarhet vilket är en förutsättning för rättssäkerheten.¹⁷

Uppsatsen utgår hela tiden från den ursprungliga upphovsmannens och samhällets intresse av en fungerande balans mellan en intakt upphovsrätt och parodins tillåtlighet.¹⁸ Argumentationen är beroende av rättskällorna där EU-rätten står överst i hierarkin, följd av URL och de förarbeten som införlivar EU-rätten i nationell rätt. Rättskällorna omfattar även de förarbeten som tidigare utformat den svenska lagstiftningen, domstolspraxis och doktrin.¹⁹ Materialvalet utgår dels från hänvisningar i förarbeten och praxis till andra rättskällor och dels från artikelsökningar på just parodin i syfte att få en så bred och därigenom rättvisande bild av hur doktrinen förhåller sig till gällande rätt som möjligt.

1.5 Disposition

I kapitel 2 sätts upphovsrätten och yttrandefriheten i relation till varandra genom att belysa gemensamma beröringspunkter men även skillnader. Det leder vidare till en allmän genomgång av upphovsrätten och dess skyddsområde respektive syften i kapitel 3. I detta kapitel dras även riktlinjerna upp för det tillåtna användandet av skyddade verk med utgångspunkt i URL och för bedömningen av intrång i upphovsrätten. Det är även intressant att här belysa konsekvenserna av ett otillåtet användande av ett upphovsrättsskyddat verk. Kapitel 4 behandlar hur parodin förhåller sig till upphovsrätten idag. I kapitel 5 analyseras gällande rätt beträffande parodin i relation till yttrandefriheten, Infosocdirektivet och svensk upphovsrätt i övrigt.

---

¹⁷ Lehrberg, B., *Praktisk juridisk metod*, s. 222-224.

¹⁸ Kellgren, J., Holm, A., *Att skriva uppsats i rättsvetenskap – råd och reflektioner*, Studentlitteratur, Pozkal, Polen 2007, s. 47-48.

¹⁹ Sandgren, C., *Vad är rättsvetenskap?*, s. 527-552 i Festskrift till Peter Seipel, Elanders Gotab, Stockholm 2006, s. 533-534.

2 Yttrandefriheten som upphovsrättens gräns

2.1 Delvis överlappande skyddsområden

För att förstå upphovsrätten måste den ses som en inskränkning i yttrandefriheten. Enligt 2 kap. 1 § 1 st. 1 p. regeringsform (1974:152) (RF) har var och en i förhållande till det allmänna friheten att i tal, skrift, bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor. Närmare bestämmelser om denna rätt finns enligt 2 kap. 1 § 2 st. RF i tryckfrihetsförordning (1949:105) (TF) och yttrandefrihetsgrundlag (1991:1469) (YGL) vilka reglerar rätten att yttra sig i tryckta medier samt ljudradio, TV och liknande överföringar, tekniska upptagningar och offentliga uppspelningar. Upphovsrätten utgör speciallag i förhållande till dessa grundlagar genom stadgandena i 1 kap. 12 § 1 st. YGL och 1 kap. 8 § TF. Det betyder inte att URL står över grundlagen utan att upphovsrätten behandlas i vanlig lag istället för i grundlagarna.

För att kunna sätta upphovsrätten och yttrandefriheten i relation till varandra krävs förståelse för syftet med respektive rättsområde. Precis som stadgas i RF är syftet med grundlagarna enligt 1 kap. 1 § 1-2 st. TF och 1 kap. 1 § 1-2 st. YGL att tillförsäkra varje medborgare rätten gentemot det allmänna att genom vissa medier offentligt uttrycka sina tankar, åsikter, känslor och att lämna uppgifter. Till detta kommer syftet att säkra ett fritt meningssutbyte, en fri och allsidig upplysning och ett fritt konstnärligt skapande. Syftet med URL är istället att ge det så kallade andliga skapandet rättsskydd.²⁰ Det innebär att ett verk skyddas både till sin ursprungliga form och i de former till vilka verket kan överföras. Däremot omfattas inte verkets idéer, tankar och fakta av upphovsrättsskyddet.²¹

2.2 Yttrandefrihetsgrundlagarnas tillämpningsområde

En förutsättning för att ett yttrande ska omfattas av yttrandefrihetsgrundlagarna är att det uttalas i ett av de medium som faller inom deras respektive tillämpningsområde. Enligt 1 kap. 5 § 1 och 3 st. TF tillämpas lagen på skrifter och bilder som har framställts i tryckpress eller genom ett tekniskt förfarande som fotokopiering förutsatt att det finns ett giltigt utgivningsbevis eller att skriften försetts med vissa identifierande uppgifter. I 1 kap. 7 § 2 st. TF utvidgas tillämpningsområdet till att även omfatta periodiska skrifter som oförändrat återges för att spridas i radioprogram eller tekniska upptagningar som avses i YGL.

---

²⁰ NJA II 1961, s. 10.

²¹ NJA II 1961, s. 14-15.

Enligt 1 kap. 1 § 3 st. YGL omfattas program i radio och TV, överföringar genom elektromagnetiska vågor och offentliga uppspelningar ur databaser av denna lag. Grundlagens tillämpningsområde definieras sedan 1 kap. 6 § YGL som de radioprogram som kan tas emot med tekniska hjälpmedel och som är riktade till allmänheten samt tillhandahållande av program som vänder sig till allmänheten utan att denna kan påverka varken innehållet eller sändningens starttidpunkt. Dessutom tillämpas lagen enligt 1 kap. 9 § 1 st. YGL om en redaktion för en periodisk skrift eller ett radioprogram, företag som framställer skrifter i enlighet med TF eller en nyhetsbyrå använder sig av elektromagnetiska vågor för att ur en databas till allmänheten tillhandahålla information som inte kan ändras av mottagaren. Det gäller vare sig tillhandahållandet sker genom överföring på särskild begäran, enligt överenskommelse i förväg eller genom offentlig uppspelning. Det finns i 1 kap. 9 § 2 st. YGL även möjlighet att frivilligt omfattas av grundlagsskyddet genom att ansöka om utgivningsbevis för sådan verksamhet som omfattas av grundlagsskyddet.

2.3 Innebörden av yttrandefrihetsgrundlagarnas skydd

Frågan är vad som gäller för yttranden som inte omfattas av yttrandefrihetsgrundlagarna. Den frågan besvaras bäst genom att vända på det och istället titta på vad det innebär att ett yttrande har grundlagarnas skydd. Av 1 kap. 1 § 2-3 st. TF framgår att var och en har rätt att yttra sig om vad som helst samt meddela uppgifter till upphovsman eller utgivare av tryckt skrift. Detsamma gäller om skriften har en redaktion eller är ett företag som yrkesmässigt förmedlar nyheter eller annan information till periodiska skrifter. I 1 kap. 1 § 4 st. TF stadgas en rätt för var och en att anskaffa uppgifter för offentliggörande genom att förmedlas till någon av de nämnda kategorierna. Motsvarande bestämmelser finns i 1 kap. 2 § YGL där uppgifterna får hanteras för offentliggörande i radioprogram och andra upptagningar som omfattas av grundlagens tillämpningsområde. En skillnad mellan yttrandefrihetsgrundlagarna märks i förhållandet till censur. Medan 1 kap. 2 § 1 st. TF och 1 kap. 3 § 1 st. YGL förbjuder censur för tryckta skrifter respektive radioprogram och tekniska upptagningar som sådan medger däremot 1 kap. 3 § 2 st. YGL censur i fråga om upptagningar av rörliga bilder, det vill säga film. Gemensamt för grundlagarna är förbudet i 1 kap. 2 § 3 st. TF respektive 1 kap. 3 § 3 st. YGL för det allmänna att hindra tryckning, utgivning eller spridning alternativt innehav eller användande av sådan utrustning som krävs för att ta emot sändningarna samt att hindra anläggande av trådnät för att sända radioprogram. En annan följd av grundlagsskyddet är att enligt 1 kap. 3 § TF och 1 kap. 4 § YGL kan endast den som där utpekats som ansvarig dömas till ansvar för missbruk av yttrandefriheten. För att

återgå till frågan om innebörden av ett uteblivet grundlagsskydd ger ett motsatsslut att en upphovsman som väljer ett annat medium än de massmediala för att förmedla sitt verk inte kan erbjuda källskydd och garanteras heller inte varken fri spridning av verket eller att slippa censur.

Yttrandefriheten är trots grundlagsskyddet inte absolut. I 5 kap. 1 § YGL hänvisas till den så kallade brottskatalogen i 7 kap. 4-5 §§ TF. I denna anges yttrandefrihetens gränser i form av yttranden som är straffbara trots att de omfattas av grundlagsskyddet. Listan anknyter i stora delar till det vertikala perspektivet på yttrandefrihetsskyddet och som en följd av detta är de flesta yttrandefrihetsbrott kopplade till medborgarnas yttranden om staten. Men här listas även några brott på det mellanmänniska planet som till exempel 7 kap. 4 § 14-15 p. TF där förtal och förolämpning tas upp som yttrandefrihetsbrott. För verk som inte omfattas av grundlagsskyddet gäller istället vanlig lag. Det innebär att brottsbalken (1962:700) (BrB) drar gränsen för vad som får yttras, inte minst i form av ärekränkingsbrotten i 5 kap. 1-2 §§ BrB. I praktiken blir skillnaden ganska liten eftersom det även här handlar om det mellanmänniska planet med framförallt förtal och förolämpning som de brott upphovsmannen mest sannolikt kan göra sig skyldig till, särskilt i det sammanhang uppsatsen behandlar.

Den största skillnaden i förhållande till de yttranden som omfattas av grundlagarna ligger i deras ansvarskedjor vilka enligt 8 kap. 1-4 §§ TF och 6 kap. 1-2 §§ YGL lägger ansvaret på utgivaren för att i andra hand söka ägaren, i tredje hand tryckaren eller i fjärde hand spridaren. Enligt 6 kap. 1 § 1 st. YGL finns fortfarande möjligheten att vid vissa direktsändningar lägga ansvaret på den som själv uttalar sig. URL:s skydd för upphovsmannen i detta hänseende begränsas i 1 kap. 7 § 2 st. URL till rätten att vara anonym. Det är i dessa fall utgivaren eller förläggaren som ska företräda upphovsmannen, men det innebär i fråga om att tillvarata upphovsmannens intressen och ska inte förväxlas med det långtgående ansvar som följer av grundlagarna.²²

En utredning gjordes i början av 2000-talet för att se över förhållandet mellan den grundlagsskyddade yttrandefriheten och användandet av internet. En diskussion fördes om möjligheten att utsträcka grundlagsskyddet till allt som skrivs på internet, men i slutändan fann man att en sådan utvidgning vore oförsvarlig eftersom mycket av det som publiceras på nätet inte faller inom den massmediala kommunikationen. En sådan utvidgning skulle enbart

---

²² NJA II 1961, s. 91.

leda till försvårade möjligheter att utkräva ansvar vid brottsliga gärningar vilket på sikt skulle urholka hela den grundlagsreglerade yttrandefriheten.²³

Sammanfattningsvis är den grundlagsskyddade yttrandefriheten en vertikal konstruktion där medborgaren tillförsäkras friheten i förhållande till staten, om yttrandena uttalas i massmedia.²⁴ Det medför att endast en del av URL:s tillämpningsområde berörs av den grundlagsskyddade yttrandefriheten eftersom ett verk enligt 1 kap. 1 § 1-7 p. URL kan vara så mycket mer än tal, skrift, bild eller film. Dessutom kan de verk som skulle kunna omfattas av grundlagsskyddet i och för sig (exempelvis litterära verk, filmverk eller bildverk) ha uttryckts på något annat sätt än i massmedia. De kan till exempel ha publicerats på internetsidor eller –forum som inte omfattas av grundlagarnas skydd.

---

²³ Regeringens proposition 2001/02:74 *Yttrandefrihetsgrundlagen och Internet*, s. 37-38.

²⁴ Axberger, H-G., *Yttrandefrihetsgrundlagarna*, Norstedts Juridik, Elanders Sverige AB, Vällingby 2012, s. 29-30.

3 Upphovsrätten

3.1 EU:s harmoniseringsåtgärder

EU:s direktiv förbinder medlemsstaterna att anpassa sina rättsordningar efter det resultat direktivet är avsett att uppnå. Varje stat får i den utsträckning direktivet medger själv avgöra hur införlivandet i nationell rätt ska gå till i praktiken men medlemskapet förbinder medlemsstaterna att verka för en enhetlig tolkning och tillämpning av EU-rätten. Den nationella lagstiftaren kan därför ha svårt att uttala sig med säkerhet kring hur EU-regler ska tolkas i de nationella förarbetena. Istället får motiven ses mer som en vägledning i hur en fråga skulle kunna bedömas.²⁵ Samtidigt innebär kravet på en enhetlig tillämpning att lagstiftaren måste argumentera i förarbetena för varför just den presenterade lösningen har valts. Det är särskilt viktigt om det inom ramen för svensk rätt fanns fler alternativ att välja bland. Det ger rättstillämparen möjlighet att värdera argumenten efter dess sakliga tyngd vilket är av större betydelse än vem som har lagt fram dem.²⁶

Infosocdirektivet antogs i syfte att harmonisera medlemsstaternas upphovsrättsliga lagstiftning som ett sätt att verka för målsättningarna om en inre marknad och ett system till hinder mot en snedvriden konkurrens.²⁷ Eftersom upphovsrätten betraktas som en del av äganderätten och skyddet för upphovsrätten anses ha direkt inverkan på det intellektuella skapandet genom att gynna både upphovsmän och konsumenter samt kultur, näringsliv och allmänheten är upphovsrättens skydds nivå avsedd att vara hög.²⁸ Det innebär att upphovsmannen ska kunna erhålla skälig ersättning för användandet av dennes arbete. Utan ett effektivt skyddssystem är det inte möjligt eftersom upphovsrätten skulle försvagas om vem som helst kan använda ett verk utan att upphovsmännen kan sätta in verkliga åtgärder för att hindra det.²⁹ Det tillsammans med syftet att värna om upphovsmannens självständighet och värdighet gör att ett effektivt och strikt skyddssystem utgör ett av de viktigaste sätten för EU att försäkra ett tillräckligt flöde av resurser till det europeiska kulturskapandet och den europeiska kulturproduktionen.³⁰ Direktivet är avsett att tillvarata intresset av att både

---

²⁵ Regeringens proposition 1994/95:19, *Sveriges medlemskap i Europiska Unionen*, s. 529.

²⁶ Regeringens proposition 2001/02:121 *Genomförande av Europaparlamentets och Rådets direktiv om mönsterskydd, m.m.*, s. 193.

²⁷ Infosocdirektivet ingressen (1).

²⁸ Infosocdirektivet ingressen (9).

²⁹ Infosocdirektivet ingressen (10).

³⁰ Infosocdirektivet ingressen (11).

skydda verk och att medge undantag eller inskränkningar i rättigheterna för att tillgodose allmänhetens intressen i form av bland annat undervisning.³¹

Medlemsstaterna ska enligt Infosocdirektivet art. 2 föreskriva en ensamrätt för upphovsmannen att tillåta eller förbjuda användandet av dennes verk, vare sig det sker direkt eller indirekt. Ensamrätten ska dessutom gälla både tillfälliga eller permanenta exemplar och oavsett vilken framställningsmetod som används eller vilken form exemplaret antar. Upphovsmannens rätt gäller oavsett om verket används i sin helhet eller bara till en del.

Enligt Infosocdirektivet art. 3.1 gäller rätten att tillåta eller förbjuda varje överföring av ett verk till allmänheten, vare sig det sker på trådbunden eller trådlös väg eller tillgängliggörs på ett sådant sätt att enskilda ur allmänheten kan få tillgång till verken från en plats och vid en tidpunkt som de själva väljer. Medlemsstaterna ska också enligt Infosocdirektivet art. 3.2 ge upphovsmannen samma beslutanderätt i fråga om tillgängliggörande för allmänheten. I Infosocdirektivet art. 3.3 stadgas att upphovsmannens ensamrätt inte konsumeras genom att verket överförs till allmänheten eller på annat sätt görs tillgängliga för allmänheten i enlighet med direktivet. Upphovsmannens ensamrätt ska enligt Infosocdirektivet art. 4.1 även omfatta rätten att tillåta eller förbjuda all slags spridning till allmänheten, genom försäljning eller på annat sätt, i ett första skede av originalverket och därefter av kopior av detta. Upphovsmannens spridningsrätt konsumeras däremot enligt Infosocdirektivet art. 4.2 för det enskilda exemplaret i samband med att det för första gången bjuds ut till försäljning inom EU eller äganderätten i det enskilda exemplaret på något motsvarande sätt överförs till någon annan inom EU, förutsatt att det sker med upphovsmannens samtycke.

För de undantag medlemsstaterna inför i sin nationella rätt gäller enligt Infosocdirektivets art. 5.5 att de bara får tillämpas om det kan ske utan att stå i strid med det normala användandet av verket. Undantagen får heller inte gå så långt att de inkräktar på upphovsmannens legitima intressen på ett oskäligt sätt. Den här så kallade trestegsregeln³² anses i svensk rätt vara en tolkningsregel som lagstiftaren har att rätta sig efter vid implementeringsarbetet, snarare än en regel som skulle behöva införas i URL. Lagstiftaren försvarar den inställningen med att det inte är nödvändigt att varje direktivbestämmelse införs i nationell rätt förutsatt att dess syfte kan uppnås på något annat sätt. I svensk rätt är utgångspunkten

---

³¹ Infosocdirektivet ingressen (14).

³² Eftersom uppsatsen endast behandlar verk utelämnas det tredje steget; att ett undantag till upphovsrätten inte heller får strida mot normalt användande av annat alster.

att direktivet liksom tidigare internationella konventioner införlivas genom en balanserad utformning av inskränkningarna i upphovsrätten hellre än att införa trestegsregeln som en egen paragraf i URL.³³

3.2 Upphovsrättens skyddsområde

Av 1 kap. 1 § 1 st. URL framgår att upphovsrättens huvudsakliga skyddsområde är det litterära eller konstnärliga verket. Begreppen ”litterär” och ”konstnärlig” ska uppfattas på ett sätt som omfattar så många uttryckssätt och ambitionsnivåer som möjligt. Det är däremot inte nödvändigt att göra någon distinktion mellan litterära och konstnärliga verk eftersom upphovsrätten inte tar ställning till verkets syfte. Det är heller inte någon mening med att göra skillnad mellan begreppen eftersom verket, utan att förlora sitt upphovsrättsskydd, kan överföras till andra verksformer och därigenom användas på flera olika sätt. Ytterligare ett av de bakomliggande skälen till den vidsträckt begreppsuppfattningen är enligt förarbetena det ”nya” uttryckssättets (nämligen filmens) förmåga att nå ut till en stor publik.³⁴

Av 1 kap. 1 § 1st. 1-7 p. URL följer att ett verk kan anta flera olika former som till exempel formen av ett filmverk, litterärt verk eller bildverk. Kravet för att klassas som ett verk är att ett så kallat andligt arbete lagts ner i det. Redan sedan tidigare reglering på upphovsrättens område har det ansetts innebära ett krav på självständighet och originalitet.³⁵ Av paragrafens ordalydelse följer att upphovsmannen måste ha uppnått ett visst element av skapande för att det ska vara fråga om ett verk. Det betyder att den som enbart refererar eller återskapar ett tidigare verk inte kan få upphovsrättsskydd för sitt arbete eftersom det inte tillförts något eget skapande. Det saknar därför betydelse om originalet redan är upphovsrättsskyddat eller om skyddstiden har gått ut liksom om originalet är välkänt eller inte. Det handlar med andra ord om någonting mer än arbetsinsatsen att söka reda på de tidigare verken. Vad som krävs är att de tidigare verken till exempel tillförs skaparens kommentarer eller att personen bearbetar materialet i form av redigering.³⁶ Den som bearbetar ett verk till ett nytt och självständigt verk erhåller egen upphovsrätt enligt 1 kap. 4 § 2 st. URL. En förutsättning är att bearbetningen är tillräckligt omfattande för att originalet ska träda helt i bakgrunden. Självständigheten i det nya verket hör ihop med att upphovsmannen till origi-

---

³³ Prop. 2004/05:110 *Upphovsrätten i informationssambället – genomförande av direktiv 2012/29/EG m.m.*, s. 82-83.

³⁴ NJA II 1961, s. 11-12.

³⁵ NJA II 1961, s. 12.

³⁶ NJA II 1961, s. 13

nalet inte kan få upphovsrättsskydd för sina tankar, erfarenhetsrön och faktauppgifter.³⁷ Upphovsrätten skyddar heller inte de av upphovsmannen använda uttrycksmedlen, som till exempel stildrag och teknik, hur unika de än är för personen i fråga. Verket skyddas enbart i sin yttre form men där gäller upphovsrätten oavsett verkets språk eller i vilken konstart det förekommer.³⁸ Upphovsrätten följer med andra ord med verket även vid byte av uttrycksform eller översättning till ett annat språk.³⁹

Upphovsrätten är däremot inte avsedd att fungera som kvalitetsstämpel. Om kraven på självständighet och originalitet är uppfyllda är arbetet ett upphovsrättsligt skyddat verk.⁴⁰ Ibland används begreppet dubbelskaparkriterium för att beskriva den nivå som krävs för att få upphovsrättsskydd. Ett dubbelskaparkriterium innebär att ett arbete når verkshöjd om två personer oberoende av varandra använder olika uttryck för varsitt verk som behandlar samma tema.⁴¹ Kraven för att uppnå verkshöjd är överhuvudtaget lågt ställda vilket leder till att även enklare texter eller bilder kan vara upphovsrättsskyddade.⁴² Det ställs inga krav på att ett verk måste nå en viss längd eller uppfylla något särskilt syfte, vare sig konstnärligt eller politiskt.⁴³ Enligt förarbetena kan upphovsrättsskyddet däremot vara utan betydelse för ett kvalitetsmässigt undermåligt verk genom att ingen vill ta del av det och därmed har verket ett begränsat ekonomiskt skyddsvärde.⁴⁴ Just frågan om ett verks ekonomiska värde återkommer i förarbetenas diskussion kring möjligheten att klassa rena sammanställningar som verk. Även om de per definition inte kan utgöra verk kan de representera ett omfattande ekonomiskt värde som skulle kunna urholkas om sammanställningen lämnades utanför URL:s tillämpningsområde.⁴⁵ Ett skyddsbehov anses därmed föreligga och problemet med bristande andligt skapande som förutsättning för verkshöjden löstes genom en särskild bestämmelse om katalogskyddet i 5 kap. 49 § URL.

Av 1 kap. 1 § 1 st. URL följer att upphovsmannen är den person som skapar ett litterärt eller konstnärligt verk. Det är denne som har upphovsrätt till verkets form, oavsett om det är skrift eller tal, musikaliskt eller sceniskt verk, filmverk, fotografiskt verk eller annat alster av bildkonst. Huvudregeln är att upphovsmannen är verkets första rättighetsinnehavare, även

---

³⁷ NJA II 1961, s. 80.

³⁸ NJA II 1961, s. 16.

³⁹ NJA II 1961, s. 14-15.

⁴⁰ NJA II 1961, s. 13

⁴¹ Olsson, H., *Copyright svensk och internationell upphovsrätt*, s. 52.

⁴² Olsson, H., *Copyright svensk och internationell upphovsrätt*, s. 53.

⁴³ NJA II 1961, s. 15.

⁴⁴ NJA II 1961, s. 13

⁴⁵ NJA II 1961, s. 13

om de ekonomiska rättigheterna genom vissa typer av avtalsförhållanden kan övergå till någon annan med omedelbar verkan.⁴⁶

Upphovsrätten innebär att upphovsmannen erkänns dels ekonomiska rättigheter i enlighet med 1 kap. 2 § URL och dels ideella rättigheter som kommer till uttryck i 1 kap. 3 § URL. De ekonomiska rättigheterna består av rätten att framställa exemplar och rätten att göra verket tillgängligt för allmänheten medan den ideella rätten består av rätten att bli omnämnd som upphovsman och rätten att inte få verket ändrat eller offentliggjort på ett för upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende kränkande sätt.

3.3 De ekonomiska rättigheterna

3.3.1 Upphovsmannens ensamrätt

De ekonomiska rättigheterna i 1 kap. 2 § 1 st. URL ger upphovsmannen en uteslutande rätt att framställa exemplar av verket och att göra det tillgängligt för allmänheten. Upphovsmannens ensamrätt gäller enligt ordalydelsen alla former av användande oavsett om det innebär att verket överförs i en annan form, ändras eller översätts eller inte omarbetas alls. Ensamrätten uttrycks i generella ordalag för att teknikutvecklingen inte ska riskera att göra lagstiftningen omodern.⁴⁷ Utgångspunkten är att användandet av ett verk sker genom att det kan uppfattas av andra, genom framförallt syn, hörsel eller känsel. Det finns därför bara två huvudsakliga användningsområden av ekonomisk betydelse; att tillgängliggöra verket eller att fixera det för att andra ska kunna ta del av det.⁴⁸

Enligt 1 kap. 2 § 3 st. 1-4 p. URL görs ett verk tillgängligt för allmänheten då det överförs till allmänheten, framförs eller visas offentligt eller sprids till allmänheten genom till exempel försäljning. Skälet till att tillgängliggörandet måste riktas till allmänheten för att falla inom upphovsmannens rätt är att det saknas tillräckligt starka ekonomiska skäl för att låta ensamrätten omfatta användande som har med människors privatliv att göra.⁴⁹ En klar gräns för upphovsmannens rätt till spridning av exemplar går vid vidareöverlåtelse av ett exemplar som lovligen förts ut i handeln. Formellt sett kan det visserligen sägas vara ett nytt tillgängliggörande för allmänheten, men eftersom det handlar om att förfoga över det fysiska exemplaret faller det utanför upphovsrätten. Det vore olämpligt att kräva upp-

---

⁴⁶ NJA II 1961, s. 28.

⁴⁷ NJA II 1961, s. 38.

⁴⁸ NJA II 1961, s. 38-39.

⁴⁹ NJA II 1961, s. 40-41.

hovsmannens tillstånd för att överlåta ett lagligen köpt exemplar på det sättet.⁵⁰ Rent lagtekniskt är det utan betydelse om tillgängliggörandet för allmänheten sker genom utlåning, uthyrning, försäljning eller gratisutdelning.⁵¹ Det är inte nödvändigt att spridningen verkligen ägt rum utan det väsentliga är att utbudningen skett i syfte att sprida verket.⁵² Genom att ensamrätten även omfattar överföring till allmänheten menar lagstiftaren att täcka upp alla typer av distansöverföring oavsett hur det går till.⁵³ Det handlar med andra ord om att möjliggöra för andra att uppfatta verket direkt på plats eller med hjälp av olika tekniska lösningar. Ensamrätten omfattar varje tillfälle av tillgängliggörande för allmänheten, inte bara vid premiären.⁵⁴ Begreppet allmänheten omfattar tillställningar som utgör en del av rörelse eller som är jämförbara med sådana tillställningar dit allmänheten har tillträde. Dessutom omfattas slutna tillställningar som försöker ge sken av vara en sluten grupp. Ur ett upphovsrättsligt perspektiv är en tillställning som begränsas i ental besökare endast av utrymmesskäl, men i övrigt är öppen för vem som helst, också omfattad av allmänhetsbegreppet. Offentligheten ska med andra ord ges en vid innebörd.⁵⁵

Upphovsrätten omfattar offentliga framföranden, men inte de som äger rum i privata sammanhang. Med offentligt avses allt användande av ett verk för ekonomiska syften, om användandet inte är privat. Ur det upphovsrättsliga perspektivet begränsas det privata sammanhanget till den privata vänkretsen och det privata umgänget. För till exempel små företag kan det vara svårt att skilja mellan det privata och arbetsmiljön eftersom de ofta sammanfaller. I dessa fall avgörs frågan om offentlighet genom storleken på åhörarkretsen. Vad det innebär i praktiken får avgöras från fall till fall med utgångspunkt i om användandet kan anses vara privat eller offentligt och hur regelbundet det är. Samma resonemang får föras även i andra sammanhang än kring arbetsmiljön.⁵⁶

Den ekonomiska rätten behandlar också verkets fixering. Enligt 1 kap. 2 § 2 st. URL har valet av metod för exemplarframställningen eller tillgängliggörandet för allmänheten ingen betydelse. Ensamrätten gäller utan hänsyn till om användandet innebär direkt eller indirekt exemplarframställning, oavsett om exemplaret är tillfälligt eller bestående och oavsett om verket återges helt eller delvis. Ensamrätten innebär att varje form av framställning av ex-

---

⁵⁰ NJA II 1961, s. 41.

⁵¹ NJA II 1961, s. 41-42.

⁵² NJA II 1961, s. 43.

⁵³ Prop. 2004/05:110, s. 69.

⁵⁴ NJA II 1961, s. 38-39.

⁵⁵ NJA II 1961, s. 48-49.

⁵⁶ NJA II 1961, s. 49-52.

emplar, oavsett antal, tillkommer upphovsmannen. Exemplar kan rentav väsentligen avvika från originalet eller förekomma i annat format än det ursprungliga.⁵⁷ Med exemplar avses alla föremål i vilka verket är nedlagt eller fixerat, oavsett vilken teknik som använts, och alla anordningar med vilka verket kan återges. Det är med andra ord fråga om allting som fixerar verket utan att självt vara originalet. Ordet exemplar används som en juridisk-teknisk term som omfattar all framställning inklusive reproduktion, kopiering eller replikor. Tanken med begreppet är att innefatta alla metoder för efterbildning. Undantaget från upphovsmannens rätt är en framställning där ett konstverk endast syns i bakgrunden eller utgör en obetydlig del av en bild, som till exempel vid bilder av interiörer.⁵⁸ I övrigt saknar längden på den använda delen av verket betydelse för bedömningen, vilket innebär att inte ens ett kort citat är tillåtet. I 2 kap. URL görs undantag för citat endast i vissa fall. Regleringen av exemplarframställningen tar inte hänsyn till syftet. Ingenting hindrar att exemplaret senare används på ett olovligt sätt även om framställningen en gång haft ett lovligt syfte. Upphovsmannen kontrollerar all form av framställning och användning av verket.⁵⁹

Rätten till verket även i de fall då det överförs till en annan verksform återknyter till definitionen av ett verk i 1 kap. 1 § 1 st. URL. I avsnitt 3.2 behandlas vilka krav som ställs för att bearbetningen av ett verk ska nå egen verkshöjd. Här avses istället det motsatta, nämligen de fall upphovsmannen behåller rätten till sitt verk i dess nya form. Det har att göra med att verket behåller sitt upphovsrättskydd vid byte av konstform genom att upphovsrätten i ett verk omfattar dess inre form. I vissa fall kan dock bearbetningen eller bytet av verksform resultera i ett verk som enligt 1 kap. 4 § 1 st. URL omfattas av egen upphovsrätt men utövandet av rättigheterna är beroende av upphovsrätten i förlagan.⁶⁰ Utgångspunkten för bedömningen är originalets inre form och därför träffar upphovsmannens rätt även ett arbete som bara delvis är identiskt med ursprungsverket.⁶¹

3.3.2 Motstående intressen

Upphovsmannen har en långtgående rätt att bestämma över hur verket och exemplar av det ska användas i olika avseenden. Det innebär också en rätt att bestämma över formerna för utgivning och att ingripa mot spridning av olagliga exemplar.⁶² Genom att upphovs-

---

⁵⁷ NJA II 1961, s. 39.

⁵⁸ NJA II 1961, s. 54.

⁵⁹ NJA II 1961, s. 40.

⁶⁰ NJA II 1961, s. 44.

⁶¹ NJA II 1961, s. 45.

⁶² NJA II 1961, s. 55.

mannen erkänns ensamrätten till de ekonomiska användningsområdena är URL delvis avsedd att förbättra upphovsmannens arbetsförhållanden genom möjligheten att hindra andra från att använda verket. Bestämmelsen kompletteras i det här avseendet av reglerna i 3 kap. URL om upphovsrättsöverlåtelser.⁶³ Upphovsmannen kan behålla rätten själv eller överlåta den till någon annan. Rätten kan lika gärna användas till att tillåta en viss krets att använda exemplar av verket på villkor att det inte sprids utanför kretsen. Ensamrätten innebär med andra ord att upphovsmannen själv kan sprida, ge tillstånd till eller förhindra att verket sprids av andra. Oavsett om spridningen sker utan ersättning eller hur stort antal exemplar det handlar om.⁶⁴

I URL uttrycks det genom att upphovsmannens rättigheter anges i 1 kap. 2-3 §§ URL medan samhällsintressena regleras i 2 kap. URL. Det bottnar i antagandet att hela poängen med att skapa ett verk är att låta det komma samhället till del. De motstående intressena måste balanseras på ett sätt som tar tillräcklig hänsyn till båda sidor. Samhällsintresset kan brytas ned i kollektiva och individuella hänsyn. Eftersom det är individerna som tillsammans utgör kollektivet räcker det inte att bevilja samhället som enhet vissa rättigheter om inte individerna kan göra dem gällande. Balansakten består i att skydda upphovsmannens arbetsförhållanden, vilket även gynnar samhället, och att ge samhället tillgång till verket, vilket även gynnar upphovsmannen. Lagstiftarens skälighetsbedömning utgår från att upphovsrätten ska bevaras så intakt som möjligt. Det är i slutänden bara ett begränsat antal samhällsintressen som anses vara tillräckligt viktiga för att utgöra tvingande inskränkningar.⁶⁵

3.4 Den ideella rätten

Upphovsrätten innefattar enligt 1 kap. 3 § 2 st. URL att ett verk inte får ändras på ett sådant sätt eller göras tillgängligt för allmänheten i sådan form eller i sådant sammanhang att upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart kränks. Det är med andra ord fråga om tre typer av kränkningar av upphovsmannens professionella anseende: ändringar i verket, ändringar i exemplar och användande av verket i ett kränkande sammanhang.⁶⁶ Avsikten med den ideella rätten är att upphovsmannen ska kunna förhindra att dennes konstnärskap angrips genom upphovsmannens eget verk och att ”erkänna” den

---

⁶³ NJA II 1961, s. 36.

⁶⁴ NJA II 1961, s. 40-41.

⁶⁵ NJA II 1961, s. 37-38.

⁶⁶ Olsson, H., *Copyright svensk och internationell upphovsrätt*, s. 113.

nära kopplingen mellan upphovsmannen och verket, vilket gör att bestämmelsen anknyter till ärekränkingsbegreppet.⁶⁷ Orsaken till skyddets placering i 1 kap. URL är att det enligt lagstiftaren inte är tillräckligt att upphovsmannen kan tillvarata dessa intressen genom avtal eftersom skyddsintresset är för starkt för att på det viset kunna kringgå av personer som inte befinner sig i avtalsförhållande till upphovsmannen. De personerna skulle i så fall kunna begå kränkningar till exemplet genom i lag tillåten användning, eller genom helt olovlig användning. Skyddet är avsett att gälla upphovsmannens konstnärliga anseende och verkets integritet eller den känsla upphovsmannen har för sitt verk men inte hur omgivningen uppfattar själva personen. Det spelar heller ingen roll om några små ändringar medför att verket förvandlas till en publiksuccé om upphovsmannen upplever dem som en kränkning av dennes konstnärliga anseende.⁶⁸

Upphovsmannen får finna sig i sådana ändringar som är nödvändiga för att kunna framställa exemplar eller för att överföra verket till allmänheten. Bedömningen utgår från upphovsmannens synpunkt men sker med en objektiv måttstock. Av betydelse är den aktuella konstarten och omständigheterna i det enskilda fallet men även verkets betydelse i konstnärligt eller litterärt avseende. Det ska också tas hänsyn till om återgivningen presenteras som originalverket eller inte. Utrymmet för tillåtna ändringar är mindre i det exemplar som presenteras som ett original än i andra fall.⁶⁹ Upphovsmannen erkänns på det här sättet ett visst skydd även då bearbetningar är nödvändiga till exempel för att överföra verket från en konststart till en annan. De ändringar som företas får inte försämra originalets konstnärliga nivå eller stil men heller inte göra ingrepp i originalets bärande innehåll eller tendens. Ett verk får alltså inte bearbetas, översättas eller förkortas på ett sätt som innebär en förvrängning av originalet. Det är heller inte tillåtet att göra bearbetningar som påverkar den sinnestämning originalet avser att förmedla. Bedömningen utgår vid sådana ändringar från om det skett avsteg från originalets egenart, utan hänsyn till eventuell skicklighet hos den som utför bearbetningen.⁷⁰

Det ligger just nu ett förslag till revision av URL men det påpekas samtidigt att någon materiell förändring av den ideella rätten inte är avsedd.⁷¹ Den ideella rätten ska ses som ett uttryck för det särskilda band mellan upphovsmannen och verket som uppkommer vid den

---

⁶⁷ NJA II 1961, s. 62.

⁶⁸ NJA II 1961, s. 63

⁶⁹ NJA II 1961, s. 64.

⁷⁰ NJA II 1961, s. 64-65.

⁷¹ SOU 2011:32 *En ny upphovsrättslag*, s. 216

här sortens arbete. Det handlar typiskt sett om mer än att så att säga bara producera en text, bild eller film eftersom upphovsmannen utöver sin tid lägger ner en del av sin personlighet och sitt intellekt, erfarenheter och upplevelser i verket. Skillnaden mot annat arbete är just att det litterära eller konstnärliga verket formas i närmare anslutning till upphovsmannen som person än vad som är fallet för en genomsnittlig tjänsteman. Den kopplingen anses inte upphöra bara för att de ekonomiska rättigheterna tas i bruk och därför ska den ideella rätten vara ett sätt för upphovsmannen att även efter en överlåtelse påverka hur verket används.⁷²

3.5 Inskränkningar i upphovsrätten

3.5.1 Individens tillgång till skyddade verk

För att få en klarare bild av hur parodin skiljer sig från andra undantag från upphovsrätten är det intressant att studera de motiv som ligger bakom olika typer av upphovsrättsinskränkningar. Utgångspunkten är att parodin kan användas för privata syften, som på familjetillställningar eller firmafesten, eller i publika syften genom att utgöra ett inlägg i den allmänna debatten eller på annat sätt riktas till allmänheten. De undantag som rör olika samhällsintressen behandlas i avsnitt 3.5.2. Syftet med det avsnittet är att studera hur avvägningarna mellan upphovsrätten och respektive samhällsintresse ser ut. Själva parodin behandlas däremot inte här utan i uppsatsens 4 kap. eftersom den inte utgör ett av de uttryckliga undantagen i 2 kap. URL.

Undantaget för framställning av exemplar för personligt bruk i 2 kap. 12 § URL kommer sig av att upphovsrätten inte är avsedd att omfatta vad människor gör inom sfären för sitt privatliv.⁷³ Det kommer till uttryck redan i 1 kap. 2 § URL genom att upphovsrätten uttryckligen skyddar upphovsmannens rätt att göra verket tillgängligt för allmänheten, vilket ska särskiljas från att tillgängliggöra verket för privata kretsar. Anledningen till att undantaget för privat bruk tas upp i lagstiftningen är att 1 kap. 2 § URL annars hindrar privatpersoner från att kunna framställa sina exemplar för sitt privata bruk.⁷⁴ Privat bruk handlar om det användande som varken direkt eller indirekt är kommersiellt.⁷⁵ Kretsen av personer

---

⁷² NJA II 1961, s. 36-37.

⁷³ NJA II 1961, s. 119.

⁷⁴ NJA II 1961, s. 114.

⁷⁵ Prop. 2004/05:110, s. 104.

som omfattas av tillåtligheten sträcker sig förutom till den närmaste familjen också till människor som man har personliga band till.⁷⁶

Det finns gränser för användandet för privat bruk i bland annat 2 kap. 12 § 1 st. URL som förbjuder kopiering av litterära verk i sin helhet. Anledningen till detta är att studenter kopierade upp kurslitteratur i sådan omfattning att det var svårt för rättighetsinnehavarna att få betalt och ha råd att trycka upp nya upplagor. Begränsningen gäller däremot inte bara kurslitteratur utan alla böcker (oavsett om de är i papper, e-format eller något annat format) eftersom det annars finns risk att domstolarna ställs inför svåra gränsdragningsproblem.⁷⁷ Det är enligt 2 kap. 12 § 3 st. URL inte heller tillåtet att låta någon annan kopiera film eller musik, kopiera konstverk eller framställa bruksföremål för ens eget privata bruk.

3.5.2 Allmänhetens tillgång till verk

I 2 kap. 11 a § URL regleras tillåtligheten av tillfälliga exemplar som saknar självständig ekonomisk betydelse på vissa angivna villkor. Framställningen måste vara en integrerad och väsentlig del av en teknisk process och exemplaret ska antingen vara flyktigt eller vara av underordnad betydelse för processen. Tillåtligheten är dessutom beroende av att syftet med det tillfälliga exemplaret är att möjliggöra överföring mellan tredje parter via en mellanhand genom användandet av ett nät eller för laglig användning vare sig det är genom tillstånd från rättighetsinnehavaren eller med stöd av URL. Paragrafen tillkom som ett led i implementeringen av Infosocdirektivet och för att en gång för alla lösa frågan kring om upphovsrätten omfattar även tillfälliga exemplar. Användandet av modern teknik innebär att en mängd mer eller mindre tillfälliga kopior av verk framställs både på servrar och datorer.⁷⁸ Tanken är att den som handskas med det tillfälliga exemplaret av verket i egenskap av till exempel internetleverantör eller privatperson inte ska behöva ta det upphovsrättsliga ansvaret för hur tekniken fungerar. Det innebär däremot inte att alla typer av framställande av tillfälliga exemplar är tillåtna.⁷⁹

Framställning av exemplar för undervisningsändamål regleras i 2 kap. 14 § URL medan framställning av samlingsverk för användning vid undervisning behandlas i 2 kap. 18 § URL. I upphovsrättens mening omfattas all undervisning oavsett på vilken nivå den sker eller om den är platsbunden eller sker på distans. Hit räknas också studiecirkel och liknande

---

⁷⁶ NJA II 1961, s. 115.

⁷⁷ Prop. 2004/05:110, s. 111.

⁷⁸ Prop. 2004/05:110, s. 89.

⁷⁹ Prop. 2004/05:110, s. 93.

verksamhet.⁸⁰ Gemensamt för bestämmelserna är att syftet med användandet måste vara uteslutande för undervisning. I det ligger ett krav på att användandet är inte får vara kommersiellt eller på annat sätt avvika från själva undervisningsändamålet.⁸¹

Enligt 2 kap. 16 § 3 st. URL har arkivmyndigheter, vetenskapliga eller fackbibliotek i det allmännas regi samt folkbiblioteken rätt att i vissa fall framställa och sprida exemplar av verk. Det är enligt 2 kap. 16 § 1 st. URL tillåtet för forskningsändamål eller i syfte att bevara alternativt komplettera bibliotekets material. Kompletteringen får ske om verket inte är fullständigt eller om det bara finns att få tag i genom att låna något av pliktexemplaren.⁸² Spridning får enligt paragrafen ske genom att biblioteken kopierar upp verket åt lånetagare, men det förutsätter att det av någon anledning är olämpligt att verket lämnas ut i original.⁸³ Ett krav för tillåtligheten är att det varken finns någon direkt eller indirekt ekonomisk eller kommersiell vinning för biblioteken.⁸⁴

Framställning av exemplar till personer med funktionshinder regleras i 2 kap. 17 § URL. Det är tillåtet att framställa och sprida exemplar av verk i en sådan form funktionshindrade behöver för att kunna ta del av dem. Spridningen får ske genom utlåning, uthyrning eller försäljning.⁸⁵ För att göra ljudinspelningar krävs däremot att regeringen lämnat sitt tillstånd till vissa typer av organisationer enligt 2 kap. 17 § 2 st. URL. Undantaget gäller inte ljudupptagningar som har kommit ut i handeln.⁸⁶ Syftet är att funktionshindrade, som ett led i arbetet med att över huvud taget få bättre tillträde till samhället, ska ha samma möjlighet att ta del av skyddade verk som andra har.⁸⁷ Betoningen på behovet av att verket överförs till någon annan form ska förstås som att det krävs ett samband mellan användandet och funktionshindret.⁸⁸ Enligt 2 kap. 17 § 3 st. URL får själva exemplarframställningen inte ske i förvärvssyfte, det hindrar dock inte att framställarens verksamhet är vinstdrivande i övrigt.⁸⁹

Enligt 2 kap. 22 § URL får citat användas om tre villkor är uppfyllda: verket måste ha offentliggjorts, citatet måste överensstämma med god sed och det får inte vara längre än vad som är nödvändigt med hänsyn till syftet med citatet. Citeringsrätten är framförallt viktig

---

⁸⁰ Prop. 2004/05:110, s. 150.

⁸¹ Prop. 2004/05:110, s. 150-151.

⁸² Prop. 2004/05:110, s. 158.

⁸³ Prop. 2004/05:110, s. 159.

⁸⁴ Prop. 2004/05:110, s. 160-161.

⁸⁵ Prop. 2004/05:110, s. 168.

⁸⁶ Prop. 2004/05:110, s. 168.

⁸⁷ Prop. 2004/05:110, s. 170.

⁸⁸ Prop. 2004/05:110, s. 173.

⁸⁹ Prop. 2004/05:110, s. 175.

för den litterära, vetenskapliga och konstnärliga kritiken och paragrafen omfattar därför både filmverk, litterära och musikaliska verk.⁹⁰ Innebörden av citeringsrätten är att om ett citat är tillåtet är det även tillåtet att mångfaldiga och sprida det verk i vilket citatet förekommer.⁹¹ Ett citat i upphovsrättslig mening förutsätter ett återgivande av annans verk i ett lojalt syfte. Det innebär att citatet ska följa god sed som den utvecklas på citeringsrättens område genom bland annat den allmänna rättsuppfattningen.⁹² Ett citat är tillåtet då det används i ett självständigt verk i syfte att betona något eller för att framhäva en poäng. I viss utsträckning kan det vara accepterat att använda citat ur exempelvis skönlitterära verk enbart för att ge ett tal eller ett mindre arbete ett estetiskt lyft. Det är däremot inte tillåtet att citera ett annat verk om citatet saknar relevans i det sammanhang det sätts in.⁹³ Längden på ett tillåtet citat beror helt och hållet på situationen i varje enskilt fall. Det betyder inte att längden på det citerade stycket ska vara avgörande för bedömningen av dess tillåtlighet i sig, ens om verket till största delen skulle bestå av citat, utan det väsentliga är att det nya verket tillförs egna bärande element som visar på tillräcklig originalitet.⁹⁴

Citat av bilder och konstverk får enligt 2 kap. 23 § URL enbart användas i vetenskapliga publikationer som inte framställs i förvärvssyfte, kritiska framställningar som inte publiceras i digital form eller vid nyhetsrapportering förutsatt att verket inte skapats i syfte att användas i ett sådan sammanhang. Bestämmelsen är avsedd att stärka upphovsmannens rättigheter och ska därför tolkas strikt i enlighet med ordalydelsen.⁹⁵ En vetenskaplig publikation måste inte ha något specifikt vetenskapligt värde, däremot måste den ha ett vetenskapligt syfte och komma till på ett vetenskapligt sätt.⁹⁶ För kritiska framställningar är det tillåtet att citera bilder i den omfattning som är försvarlig med tanke på god sed och syftet med presentationen.⁹⁷ Vid nyhetsrapportering krävs att det finns ett samband mellan bilden och nyheterna för att citatet ska vara tillåtet. Det är därmed exempelvis inte tillåtet att använda fler bilder än nödvändigt för att illustrera nyheten.⁹⁸ En liknande konstruktion finns i 2 kap. 20 a § URL som medger att konstverk får finnas med som en del av en bakgrund eller som en obetydlig del av en bild. Kravet för att det ska vara tillåtet är att originalet har tillgänglig-

---

⁹⁰ NJA II 1961, s. 130 och 132.

⁹¹ NJA II 1961, s. 132.

⁹² NJA II 1961, s. 130.

⁹³ NJA II 1961, s. 130-131.

⁹⁴ NJA II 1961, s. 131.

⁹⁵ Regeringens proposition 1992/93:214 *om ändringar i upphovsrättslagen*, s. 97.

⁹⁶ Prop. 1992/93:214, s. 116.

⁹⁷ Prop. 1992/93:214, s. 96.

⁹⁸ Prop. 1992/93:214, s. 97.

gjorts av upphovsmannen. På det här sättet kan bilder av skyddade verk användas förutsatt att konstverket endast utgör en obetydlig del av bilden.⁹⁹

Det är enligt 2 kap. 25 § URL tillåtet att återge verk som förekommer i nyhetsflödet i den omfattning som motiveras av informationssyftet. Genom 2 kap. 25 a § URL får även vissa typer av tv-sändningar återges av andra tv-stationer om det är relevant med avseende på aktuella dagshändelser. Avgörande för tillåtligheten är att verket verkligen omfattas av de nyheter som behandlas. Däremot saknar det betydelse om det är ett renodlat nyhetsprogram eller ett program som snarare inriktar sig på olika former av diskussioner av aktuella händelser.¹⁰⁰

Undantagen för verk som förekommer i offentliga debatter regleras i 2 kap. 26-26 b §§ URL. Det handlar om rätten att fritt använda uppgifter som lämnas i vissa typer av debatter och anföranden samt om begräsningarna i denna rätt. Till sådant som är tillåtet att återge räknas i 2 kap. 26 § 1 st. URL icke sekretessbelagda anföranden i tal och skrift inför myndigheter, statliga eller kommunala representationer eller vid offentliga debatter alternativt offentliga utfrågningar i allmänna angelägenheter. Bestämmelserna knyter an till behovet av att använda verk vid nyhetsrapportering och för att tillgodose behovet av information. På det här sättet ska en korrekt rapportering av administrativa, parlamentariska eller rättsliga förfaranden kunna säkerställas.¹⁰¹

3.6 Intrång i upphovsrätten

Medlemsstaterna i EU ska enligt Infosocdirektivet art. 8.1 se till att det finns möjlighet att vidta rättsliga åtgärder vid intrång i upphovsrätten och att det finns lämpliga sanktioner. Sanktionerna ska vara effektiva, proportionella och avskräckande. Sanktionssystemet är uppbyggt som ett privaträttsligt förfarande, där det är upp till upphovsmannen att vidta åtgärder mot intrång.¹⁰² På motsvarande sätt som vid stöld av materiell egendom kompletteras sanktionssystemet av straffsanktioner, vitesföreläggande mot intrångsförfaranden, skadestånd och vissa förordnanden.¹⁰³ I 7 kap. 53 § 1 st. och 57 § URL definieras intrång som att uppsåtligt eller av grov oaktsamhet vidta åtgärder som inte är tillåtna enligt 1 kap. eller 2 kap. URL. Följden är böter eller fängelse i upp till två år. Straffansvaret aktualiseras då

---

⁹⁹ Prop. 2004/05:110, s. 197-198.

¹⁰⁰ Prop. 2004/05:110, s. 230.

¹⁰¹ Prop. 2004/05:110, s. 232-233.

¹⁰² Olsson, *Copyright svensk och internationell upphovsrätt*, s. 244.

¹⁰³ Olsson, *Copyright svensk och internationell upphovsrätt*, s. 231.

någon använder sig av upphovsmannens ekonomiska rättigheter utan tillstånd eller utan rättfärdigandegrund i 2 kap. URL. Straffansvar aktualiseras även om någon ägnar sig åt ett användande som visserligen är tillåtet enligt 2 kap. URL, men vid användandet företar omotiverade ändringar eller utelämnar källan.¹⁰⁴

Följden av ett otillåtet användande av annans verk är enligt 7 kap. 54 § 1 st. URL en skyldighet att betala ersättning till upphovsmannen. Skälet för detta är att ingen ska kunna olovligen använda ett verk på ett sådant sätt att upphovsmannen går miste om den ersättning denne är berättigad till. Det saknar betydelse om det olovliga användandet skett medvetet eller omedvetet eftersom det handlar om att förebygga effekten att den som lovligen använder verket hamnar i en sämre position än den som använt verket utan lov.¹⁰⁵ Om det är fråga om upphovsrättsintrång ska ersättning dessutom utgå för den skada som användandet medfört enligt 7 kap. 54 § 2 st. URL. Ersättningen beräknas i dessa fall som utebliven vinst, den vinst personen som begått intrånget har gjort, skada på verkets anseende, ideell skada och upphovsmannens intresse av att ett intrång inte begås. Det är med andra ord fråga om att bedöma innebörden av intrånget ur både ett ekonomiskt och ideellt perspektiv för att fullt ut ersätta upphovsmannen. Om det inte är möjligt att lägga fram full bevisning kan domstolen göra en egen uppskattning av ett skäligt belopp med stöd av 35 kap. 5 § rättegångsbalk (1942:740).¹⁰⁶ Syftet med skadeståndsberäkningen är att värna både rättighetsinnehavarens intressen av full betalning och att göra en markering till förmån för allmänna kulturpolitiska hänsyn.¹⁰⁷

---

¹⁰⁴ Olsson, *Copyright svensk och internationell upphovsrätt*, s. 234.

¹⁰⁵ NJA II 1961 s. 350.

¹⁰⁶ NJA II 1961, s. 354.

¹⁰⁷ Regeringens proposition 1981/82:152 *Om skärpta åtgärder mot upphovsrättsintrång*, s. 22.

4 Parodi

4.1 Rättskällorna

4.1.1 Rätten att skapa parodiska verk

Det finns inget undantag för parodier i själva URL. Enligt förarbetena beror tystnaden på att parodin är tillåten av gammal tradition. Det innebär att det finns ett underförstått undantag för parodin från kravet på upphovsmannens tillstånd för att vidta ändringar i verket i form av bearbetning eller byte av konstform.¹⁰⁸ På motsvarande sätt behöver parodin inte upphovsmannens tillstånd för att använda sig av efterbildningar av verket. Parodin anses vara ett självständigt verk även om det skapas på ett sätt som följer förlagan eller till och med delvis återger denna ordagrant. Istället för att se till hur självständig parodin är i förhållande till förlagan är det avgörande för tillåtligheten att parodins syfte måste vara helt främmande från förlagens.¹⁰⁹ Det beror på att i äldre upphovsrättslagstiftning saknades reglering av respekträtten helt och hållet. Upphovsmannen kunde med andra ord inte motsätta sig varken ändringar, förvanskningar eller stymplingar av verket. Vid tillkomsten av URL ansågs det onödigt att uttrycka parodins tillåtlighet i lagen eftersom det varken då eller tidigare ansetts vara förbjudet att parodiera.¹¹⁰ I dag tycks den allmänna uppfattningen i doktrinen vara att i och med att Infosocdirektivets art. 5.3.k tillåter medlemsstaterna att göra undantag för parodier stödjer direktivet uppfattningen i förarbetena om parodiundantagets tillåtlighet.¹¹¹ Det intrycket förstärks troligtvis av att det i ingressen står att direktivet inte omfattar de ideella rättigheterna vilka även fortsättningsvis ska tillämpas i enlighet med medlemsstaternas nationella rätt.¹¹²

Upphovsmannen till förlagan kan som utgångspunkt inte angripa varken skapandet eller spridandet av en parodi eftersom den inte anses vara ett intrång i dennes rätt. Genom att parodin antar en annan inre form än sin förlaga är det fråga om ett nytt och självständigt verk i enlighet med 1 kap. 4 § 2 st. URL. Parodin utmärker sig från andra intrångsfrågor genom att bedömningen inte kan ta hänsyn till likheter med förlagan eftersom dessa är en förutsättning för att det alls ska röra sig om en parodi. Följden blir att parodin ses som ett

---

¹⁰⁸ NJA II 1961, s. 65.

¹⁰⁹ NJA II 1961, s. 81.

¹¹⁰ Delin, L., *Om parodi*, NIR 1959 årgång 28, s. 234-249, s. 234.

¹¹¹ Levin, M., *Lärobok i immaterialrätt*, nionde upplagan, Norstedts juridik, Elanders, Vällingby, 2007, s. 164 jmf m Olsson, H., *Copyright svensk och internationell upphovsrätt*, s. 64.

¹¹² Infosocdirektivets ingressen (19).

eget verk i högre utsträckning än vad som annars är fallet då ett verk liknar ett tidigare.¹¹³ För mer betydelsefulla litterära eller konstnärliga verk gäller visserligen enligt 6 kap. 51 § URL en viss förstärkning av den ideella rätten i form av att även om upphovsmannen avlidit får verket inte återges på ett sådant sätt att det är kränkande för den andliga odlingens intressen. Tanken är att skydda klassiska verk från att användas på ett sätt som strider mot allmänna kulturintressen genom att de säljs som bearbetningar.¹¹⁴ Departementschefen betonar i sammanhanget att det inte innebär något hinder mot tillkomsten av parodier eller travestier.¹¹⁵ Det finns med andra ord en stark presumtion för parodins tillåtlighet.

De flesta är också överens om att parodin är och ska vara tillåten även om de bakomliggande skälen varierar. Delin sammanfattar några olika synsätt som lyfts både i Norden och ute i övriga Europa. Det första är att parodins tillåtlighet hänger samman med att dess syfte avviker helt från förlagans och att intresse saknas av att inkräkta på upphovsmannens ekonomiska rättigheter. Det andra synsättet är att parodin alltid är ett nytt självständigt verk, oberoende av likheter med förlagan eller dess syften. Det tredje synsättet är att parodin utgör en bearbetning, vilken kan komma att nå status som ett självständigt verk.¹¹⁶ Det fjärde synsättet som Delin stött på är att parodin är en del av lånerätten förutsatt att den når upp till verkshöjd i sig själv.¹¹⁷ Det femte synsättet är att parodin är tillåten eftersom den endast imiterar en förlaga, utan att egentligen använda sig av den i upphovsrättslig mening. Delin avslutar sin sammanställning med att själv argumentera för att syftet med parodin saknar betydelse för tillåtligheten eftersom det skulle leda till en alltför subjektiv bedömning. Istället bör resultatet uppfattas objektivt genom publikens icke-professionella uppfattning av verket som parodi.¹¹⁸

4.1.2 Hänsyn till den språkliga definitionen av parodi

I doktrinen diskuteras ibland vad som menas med parodi ur ett språkligt perspektiv genom studier av ordböckernas definitioner. Studierna ligger sedan till grund för resonemang kring problemet med att ringa in parodin som företeelse vilket gör att det är olämpligt att utgå från den vid en rättslig bedömning. En av dem som belyst den språkliga analysen är Rosén som kommer fram till att parodin förlöjligar sin förlaga genom att förstärka vissa bitar på

---

¹¹³ Levin, M., *Lärobok i immaterialrätt*, s. 164 och 172.

¹¹⁴ NJA II 1961, s. 333.

¹¹⁵ NJA II 1961, s. 337.

¹¹⁶ Delin, L., *Om parodi*, s. 235.

¹¹⁷ Delin, L., *Om parodi*, s. 236.

¹¹⁸ Delin, L., *Om parodi*, s. 237.

ett sätt som resulterar i ett nytt innehåll. Parodin behöver med andra ord en specifik prestation, typiskt sett ett verk, som förebild för att fungera. I slutänden konstaterar Rosén att de språkliga definitionerna är något av en icke-fråga eftersom de saknar stöd i URL. Lagen ger tvärtom intrycket att upphovsrätten ska skydda mot sådana förvrängningar, efterhärmingar och sådant förlöjligande som parodin innebär.¹¹⁹ Huvudregeln för användandet av annans verk är att det kräver tillstånd, oavsett i vilket syfte eller till hur stor del det används. Alla inskränkningar i upphovsmannens rättigheter att bestämma över verket stadgas i 2 kap. URL. Förarbetena förutsätter visserligen att parodier är tillåtna men de behandlas inte som exempel på inskränkningar i upphovsrätten. Det innebär att utgångspunkten måste vara att en parodi endast är tillåten om den kan ses som ett självständigt verk eller åtminstone som ett verk vilket är beroende av rätten i det ursprungliga verket. Förarbetena talar därför, enligt Rosén, om när en upphovsman får finna sig i att parodin rör sig in på dennes ideella rätt. Parodin får tydligt anspela på förlagans uttryckssätt men den går över gränsen för det tillåtna om den är kränkande för originalverket.¹²⁰

4.1.3 Bedömningen av parodin

Rosén menar att upphovsrätten inte är uppbyggd på ett sätt som kan acceptera att parodins tillåtlighet skulle bero enbart på det parodiska syftet, oavsett hur närgånget den följer förlagan. Även om flera undantag i 2 kap. URL anger att tillåtligheten har att göra med syftet med användandet av ett verk har det aldrig annars den avgörande betydelsen. Enligt motiven förutsätts en viss självständighet gentemot förlagan även om det tycks räcka med att den självständigheten uppträder i form av ett främmande syfte. Om det ska uppfattas som att parodin enbart är tillåten då den anknyter till förlagans stilistik eller sakliga innehåll och likheten med förlagan enbart utgörs av en bibehållen referens till förlagan är det enligt Rosén tillräckligt att dra gränsen vid ett främmande syfte. Förarbetena förklarar dock att en parodi inte ska kunna utgöra en bearbetning av ett verk utan även i dessa situationer betraktas som ett självständigt verk. Det, menar han, är en infallsvinkel som inte överensstämmer med upphovsrätten i övrigt eftersom det är likheten mellan verken som ska fälla avgörandet även om avsikten med användandet kan vägas in i frågan om användandets tillåtlighet, som till exempel för privat bruk. Resultatet skulle annars bli att parodin alltid skulle behöva ses som antingen ett självständigt verk eller som ett intrång i någon annans

---

¹¹⁹ Rosén, J., *Upphovsrätten som hinder för satir, parodi och travesti?*, Uppsatser i Medierätt, nr 42, 1993, s. 118-129, s. 119-120.

¹²⁰ Rosén, J., *Upphovsrätten som hinder för satir, parodi och travesti?*, s. 121-123.

upphovsrätt.¹²¹ Rosén menar att det rimligen aldrig varit meningen att låta parodin utgöra en egen grund för att inskränka någon annans upphovsrätt. Precis som i andra fall är det graden av självständighet och originalitet som ska vara avgörande för om parodin är ett verk eller inte, inte dess påstådda syfte.¹²² Det kan däremot diskuteras om inte kraven på självständighet och originalitet kan anses vara något lägre när det är fråga om parodi eller travesti jämfört med andra verk. Om parodin och förlagan är klart åtskiljbara kan det tala till parodins fördel.¹²³

Delin menar att svårigheterna att ringa in parodin inte har med den upphovsrättsliga bedömningen att göra eftersom parodin i det enskilda fallet alltid kan kategoriseras antingen som ett självständigt verk, en bearbetning eller som ett olovligt efterbildande, alltefter omständigheterna. Den första kategorin får bedömas efter parodins originalitet och självständighet på samma sätt som verk i allmänhet. Motsvarande gäller för kategorin bearbetningar, där bedömningen måste ta hänsyn till hur fristående parodin är i förhållande till förlagan. I det sista fallet rör det sig typiskt sett om en olovlig kopia som på ett eller annat sätt påstås vara parodi. Skaparens rätt att använda parodin är beroende av till vilken av dessa kategorier den enskilda parodin räknas.¹²⁴

Ett annat sätt att se på problematiken formuleras av Norell som lyfter frågan om en kränkning av den ideella rätten verkligen förutsätter att det också skett ett intrång i den ekonomiska rätten.¹²⁵ Han menar att den ideella rätten kan kränkas av en efterbildning eller bearbetning utan att det samtidigt behöver vara fråga om olovlig exemplarframställning. De ekonomiska rättigheterna och den ideella rätten skulle med andra ord vara åtskiljbara. I de fall förlagan inte tydligt framkommer i parodin vore det därför endast möjligt att åberopa en kränkning av den ideella rätten eftersom det inte skett något användande av den ekonomiska rätten. Norell hänger upp resonemanget på sanktionsbestämmelserna i 7 kap. 54 § 1 st. URL där ersättningskyldigheten aktualiseras även vid annan kränkning än otillåtet användande, det vill säga vid kränkning av den ideella rätten.¹²⁶

---

¹²¹ Rosén, J., *Upphovsrätten som hinder för satir, parodi och travesti?*, s. 124-125.

¹²² Rosén, J., *Upphovsrätten som hinder för satir, parodi och travesti?*, s. 126.

¹²³ Rosén, J., *Upphovsrätten som hinder för satir, parodi och travesti?*, s. 127-128.

¹²⁴ Delin, L., *Om parodi*, s. 242-244.

¹²⁵ Nordell, P. J., *Parodi, satir, travesti – intrång eller kränkning? Kommentar till NJA 2005 s. 905 (Alfons Åberg)*, NIR 2007 årgång 79, s. 317-321, s. 320.

¹²⁶ Nordell, P. J., *Parodi, satir, travesti – intrång eller kränkning? Kommentar till NJA 2005 s. 905 (Alfons Åberg)*, s. 320-321.

Enligt Rosén måste bedömningen av parodins tillåtlighet ske genom en sammanvägning av upphovsrättens lagtekniska utformning och bakomliggande syften ställda mot uttalandena i förarbetena och hur jämförbara länder hanterar frågan. Han menar att eftersom motivuttalandena normalt tappar i rättskällevärde i takt med att de åldras tillmäts lagtexten allt större vikt. I och med att URL inte behandlar parodin bör den få allt svårare att bryta sig in i någon annans upphovsrätt. Rosén påpekar dock att trots att parodin över tiden försvagas i upphovsrättslig mening ska det inte glömmas bort att det bland uphovsmän och rättighetsinnehavare finns en utbredd acceptans för parodin. Det gör att uphovsmannen förmodligen väljer att inte göra sin rätt gällande om inte någon framställer en närgående parodi för försäljning.¹²⁷

4.2 ”Sveriges flagga”

Sveriges flagga-målet¹²⁸ gällde en grammofoninspelning av en politiskt laddad sång som genom att låna melodi och vissa textrader från tonsättningen av dikten ”Sveriges flagga” kritiserade Vietnamkriget. Svarande hade gjort inspelningen för försäljning men visste inte själv vem som låg bakom den nya versionen av sången. Åklagaren anförde att det var fråga om att genom en grov förvanskning av texten kränka ett annat lands flagga vilket innebar en kränkning av uphovsmännens konstnärliga anseende. Svaranden invände att det var fråga om en parodi och att grammofonskivan därför innehöll ett nytt och självständigt verk.¹²⁹

HD inledde i ett första steg med att avgöra vilken sorts verk originalsången är, det vill säga om det är ett musikaliskt verk eller både ett musikaliskt och litterärt verk. Bedömningen utgick från omständigheterna då ”Sveriges flagga” tillkom som ett beställningsarbete inför det första firandet av Svenska flaggans dag. Diktaren fick efter tonsättningen godkänna de ändringar som varit nödvändiga ur tonsättarens synpunkt och därmed bildade text och musik en konstnärlig enhet. Sedan dess har sången spritts på ett sådant sätt att den betraktas som nationalsång. Det kan däremot inte sägas att text och musik härigenom blivit ett gemensamt verk, utan varje del förblir ett självständigt verk.¹³⁰

Nästa steg behandlade framställaren av ljudupptagningens försvar att det är okänt vem som gjort den alternativa versionen, som tidigare tillgängliggjorts för allmänheten under demonstrationer. I den mån versionerna överensstämmer har det varit ett avsiktligt drag av den

---

¹²⁷ Rosén, J., *Upphovsrätten som hinder för satir, parodi och travesti?*, s. 128-129.

¹²⁸ NJA 1975 s. 679.

¹²⁹ NJA 1975 s. 679, s. 679-681.

¹³⁰ NJA 1975 s. 679, s. 684.

okände upphovsmannen i syfte att låta den nya versionen fortsätta i ett för originalet främmande innehåll för att nå en konstnärlig kontrastverkan. Det förstärks av att den nya versionen framförs av en man och en kvinna i kontrast till originalets militanta karaktär. Sången på grammofonskivan är med andra ord en parodi eller travesti på ”Sveriges flagga” och som sådan ett självständigt verk. Framställaren av grammofonskivan menade att parodier med politiska syften kräver en friare bedömning eftersom risken annars är att yttrandefriheten begränsas. HD slog fast att upphovsrätten handlar om att skydda enskildas intressen och att de upphovsmän som står utanför de politiska frågor som någon annan behandlar inte ska behöva finna sig i att få sina rättigheter inskränkta med hänvisning till den politiska yttrandefriheten.¹³¹

HD fastslog att det inte var fråga om en parodi eftersom de två sångerna inte har mer än den första raden gemensamt och de enda likheterna i övrigt är enstaka vändningar. Medan originalverket har en fosterländsk karaktär uttrycker den nya sången kritik mot krigshändelserna i ett annat land och därför kan det inte vara fråga om att förlöjliga förlagan. HD såg heller inga sådana intentioner i sången på grammofonskivan. Därmed, fastslog HD, är det inte fråga om en parodi på originaltexten trots att musiken är en i det närmaste identisk återgivning. Eftersom den inspelade sångens innehåll avviker helt från originalet kan det inte heller vara en parodi på helheten.¹³²

Eftersom HD fann att grammofoninspelningen inte utgör en parodi var nästa steg i bedömningen om det förelåg en kränkning i 1 kap. 3 § 2 st. URL:s mening. HD slog fast att bedömningen i den frågan utgår från upphovsmannens synpunkt men bedöms efter en objektiv måttstock. Eftersom upphovsmännen avlidit ska bedömningen utgå från deras personlighet sådan den kommit till uttryck i verket. Enligt HD sammanfaller den bedömningen med vad upphovsmännen förväntats anse om de haft möjlighet att uttala sig. För textförfattarens del ligger kränkningen i att ett utdrag ur hans verk använts för ett annat, bedömningen påverkas särskilt av att det är fråga om inledningsraden som använts till politisk propaganda i ett för originalsången främmande sammanhang. För tonsättaren ligger kränkningen i att musiken framförts till en annan text än som avsetts. Framställaren av grammo-

---

¹³¹ NJA 1975 s. 679, s. 684-685..

¹³² NJA 1975 s. 679, s. 685.

fonskivan har agerat grovt oaktsamt genom att ha genomfört inspelningen trots kännedom om innehållet och vetskap om originalet.¹³³

4.3 ”Alfons Åberg”

Det senaste domstolsavgörandet som rörde parodi gällde satirprogrammet Pippirulls inslag om Alfons Åberg apropå att ordet ”alfons” betyder ”hallick” på danska. Inslaget började med Bolibompas signaturmelodi följt av musiken till barnprogrammet baserat på Alfonsböckerna. Därefter spelades ett ”avsnitt” om Alfons i en uppgörelse om knarkhandel upp genom ett ihopklipp av repliker från åtta av uppläsningarna av barnböckerna med en dansk kriminalfilm. Frågan var om replikerna från dessa böcker hade tillgängliggjorts för allmänheten på ett sätt som kränkt upphovsmannens litterära anseende och egenart. Upphovsmannen angav som första grund för att det förelåg ett intrång att det inte finns lagstöd för att skapa en parodi som följer förlagan helt och hållet. HD avfärdade detta med att URL är en allmänt hållen lagstiftning men undantaget finns formulerat i förarbetena och är både internationellt vedertaget och tidigare bekräftat i Sveriges flagga-målet. HD tolkade formuleringen i förarbetena som att parodier och travestier alltid ska betraktas som självständiga verk vilka därmed är fristående från upphovsrättsskyddet i originalverket, oavsett hur nära de återger förlagan.¹³⁴

Enligt HD bygger en parodi på att en känd förlagas form eller innehåll förvrängs till ett nytt verk som verkar vara avsett att skapa en komisk effekt som är helt främmande för originalet. Genom att placera en barnboksfigur i en miljö med droghandel uppnås just detta. Det var därför nödvändigt att använda originalreplikerna för att förstärka den komiska och överraskande effekten, ansåg HD. Inslaget höll sig därmed väl inom ramen för vad som krävs för att utgöra ett självständigt verk. HD fann därför att de ändringar som gjorts i originalet inte leder till att framförandet av inslaget kan anses vara tillgängliggörande för allmänheten på ett sådant sätt att upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart har kränkts.¹³⁵

HD var inte enig. Två skiljaktiga ledamöter menade istället att bedömningen både av inslagets självständighet och av kränkningen av upphovsmannens litterära anseende eller egenart borde utgå från att inslaget faktiskt enbart bygger på klipp från skyddade verk. Enligt

---

¹³³ NJA 1975 s. 679, s. 685-686.

¹³⁴ NJA 2005 s. 905, s. 915-916.

¹³⁵ NJA 2005 s. 905, s. 916-917.

detta synsätt är inslaget att betrakta som ett kollage av både skyddade och oskyddade repliker som kopierats från ljudupptagningarna av både Alfons Åberg och den danska filmen. Det förändras inte av att inslaget i sin helhet är en parodi på Alfons eftersom replikernas innebörd, visserligen förändras genom hur de klippts ihop, men framförallt uppfattas som just utdrag ur originalet. Användandet av klippen har lett skapandet av ett verk, men trots att det i sin helhet är en parodi, når det inte kravet på självständighet. Istället är det fråga om ett samlingsverk vilket är beroende av originalverket för utövandet av sina rättigheter. Då det i målet är fråga om enstaka repliker vilka inte i sig varken är betecknande för figuren eller uttrycker upphovsmannens personlighet i skapandet av originalen aktualiseras inte bestämmelserna i 1 kap. 3 § 2 st. URL. Förklaringen är att syftet med bestämmelsen är att skydda upphovsmannen mot att ett verk offentliggörs till men för dennes litterära anseende eller egenart, det förutsätter att en kränkning är relaterad till ett visst verk och skaparens intressen till detta. I det aktuella fallet handlar det därför snarare om en kränkning av figuren Alfons än av upphovsmannen i den bemärkelsen. Det är därmed inte tillräckligt för kränkning av den ideella rätten att de skyddade replikerna använts på ett sätt som förlöjligat figuren. De ändringar som vidtagits har varit nödvändiga för att skapa inslaget och därmed har användandet inte heller på den grunden varit otillåtet.¹³⁶

---

¹³⁶ NJA 2005 s. 905, s. 917-918.

5 Analys

5.1 Intresseavvägningen mellan upphovsrätten och parodin

Yttrandefriheten och upphovsrätten är visserligen, som framgår i avsnitt 2.1, överlappande i fråga om vissa sätt att framföra yttranden, men bara till en del. Med andra ord utgör grundlagarna ett skydd för rätten att yttra sig medan upphovsrätten skyddar yttrandets form. Inget hindrar någon annan från att framföra samma åsikter, tankar eller känslor som en upphovsman redan yttrat men upphovsrätten inskränker möjligheten att säga det på samma sätt. Upphovsrätten är en horisontell konstruktion, det vill säga att den verkar mellan enskilda till skillnad från yttrandefriheten som regleras vertikalt mellan staten och enskilda. URL är med andra ord avsedd att skydda upphovsmannen från att få sitt verk återgivet av andra på ett otillåtet sätt. Skyddet för upphovsrätten är ur det perspektivet lika neutralt för syftet med återgivandet i parodiform som yttrandefriheten är i fråga om syftet med ett yttrande. Lagstiftningen ska erkänna både upphovsmannens individuella rättigheter och olika kulturpolitiska, ekonomiska och handelspolitiska intressen genom att tillåta individer och samhället viss tillgång till verket utan att behöva tillstånd från upphovsmannen. Upphovsmannens intressen, å ena sidan, tillgodoses genom den starka ensamrätten till verkets användningsområden medan samhällets intressen, å andra sidan, tillgodoses genom undantagen i 2 kap. URL. Den första kategorin av undantag rör enskildas möjlighet att använda det för privat bruk. Den andra kategorin består av samhällets möjlighet att ta del av verket genom olika verksamheter och samhällsdebatter. Lagstiftarens intresseavvägning ska, vilket behandlas i avsnitt 3.3.2, utgå ifrån att upphovsrätten ska bevaras så intakt som möjligt för att skydda upphovsmannens arbetsförhållanden, vilket även anses gynna samhället, och utforma de begränsningar i upphovsrätten som anses nödvändiga för samhällets tillgång till verket, vilket anses gynna upphovsmannen.

Genom att upphovsrätten sätts på undantag till förmån för parodin på det sätt som skedde i Alfons-målet får en gammal tradition som saknar förankring i lagstiftningen stå över upphovsmannens rätt att kunna ta betalt för användandet av sitt verk, vilket behandlas i avsnitt 3.6. Det innebär att parodin medför en olikbehandling av upphovsmannen till förlagan jämfört med andra upphovsmän i fråga om möjligheten att få ersättning för ett olovligt användande. Ur samhällets perspektiv är det också en olikbehandling av dem som olovligen använder ett verk då den som skapat parodin kan gå fri från ersättningskyldighet som skulle ha uppkommit vid ett jämförbart olovligt användande om det inte varit fråga om en

parodi. Det ska heller inte bortses från den olikbehandling som uppkommer mellan den som lovligt använder ett verk mot avtalad ersättning och den som utan lov och risk för att behöva ersätta upphovsmannen skapar en parodi. I var och en av dessa situationer är det skaparen av parodin som gynnas på upphovsmannens bekostnad men även på bekostnad av den som eventuellt förvärvat rätten till verket. Det kan samtidigt upplevas orättvist att ett straffbart intrång i annans upphovsrätt kan leda till ersättningsskyldighet för den som använt ett verk för andra syften medan den som skapade parodin går fri från betalningsansvar. I förlängningen skulle det även innebära att skillnaden mellan straffansvar, som för individen innebär böter eller fängelse, och straffrihet enbart sitter i det parodiska syftet med användandet istället för i bedömningen av om användandet utgör intrång i upphovsrättslig mening eller inte.

5.2 Är svensk rätt förenlig med Infosocdirektivet?

Infosocdirektivet tillåter att medlemsstaterna gör undantag för parodin om det sker med hänsyn till både upphovsmannens intresse av att skydda sina rättigheter i verket och samhällets intresse av att kunna använda och ta del av verket för parodiska syften. Direktivet, som behandlas närmare i avsnitt 3.1, innebär en definitiv tillåtenhet av parodin som konstform vid sidan av andra verk förutsatt att hänsyn tas till rättigheterna i förlagan. Direktivet ger uttryck för en tydlig avsikt att begränsa möjligheten att framställa parodier på ett sätt som går för långt in i upphovsmannens ekonomiska rätt till verket. Det innebär att parodin inte längre kan ses som en absolut tillåtlighet enbart i förhållande till upphovsmannens ideella rätt. I de fall parodin följer förlagan måste även upphovsmannens ekonomiska rättigheter beaktas eftersom det är dessa rättigheter direktivet avser att skydda.

Bedömningen av parodins tillåtlighet bör därför, som behandlas i avsnitt 4.1.2, ske med utgångspunkt i dess kapacitet att nå egen verkshöjd. Genom att i varje enskilt fall bedöma parodin efter dess självständighet i förhållande till förlagan på det sätt som stämmer överens med verksbegreppet i avsnitt 3.2 nås en mer enhetlig och förutsebar tillämpning av undantaget för parodi. I de fall parodin inte når upp till egen verkshöjd kan det fortfarande röra sig om en bearbetning vilken antingen kan bedömas vara självständig eller beroende av rättigheterna i förlagan. Samtidigt måste domstolen i de fall parodin utnyttjar förlagan på ett otillbörligt sätt kunna göra bedömningen att det är ett upphovsrättsintrång. Därmed inte sagt att svensk rätt har spelat ut sin roll. Genom medlemsstaternas möjlighet att välja hur direktivet ska införlivas i det nationella rättssystemet, vilket behandlas i avsnitt 3.1, kan lag-

stiftaren grunda intresseavvägningen vid utformningen av undantaget på tidigare traditioner. Vad som krävs är dock en tydligare gränsdragning med hänsyn till Infosocdirektivets krav på att parodin inte får strida mot det normala användandet av verket eller gå så långt att det inkräktar på upphovsmannens legitima intressen.

Genom att svensk rätt väljer att tillåta parodin inträder en skyldighet att göra det på ett sätt som överensstämmer med Infosocdirektivets syften. Den svenska lagstiftaren har, som påpekas i 3.1, ett ansvar för att direktivbestämmelser införs på ett sådant sätt att dess syften verkligen uppnås. En reglering skulle samtidigt åtgärda problematiken med den obegränsade tillåtligheten av parodin som blev följden av att HD i Alfons-målet bortsåg från principen om att sätta direktivet framför nationella förarbeten vid rättstillämpningen på områden som regleras av EU-rätten. Om oviljan att begränsa parodin beror på slarv, tanklöshet eller att man faktiskt inte anser att Infosocdirektivet påverkar bedömningen av tillåtligheten framgår inte. Det ändrar dock inte att det praktiska problemet med att bortse från Infosocdirektivet är att både lagstiftaren och HD missar tillfället att en gång för alla klargöra parodins skyddsomfång i förhållande till upphovsrätten. I och med att arbetet som pågår med att revidera URL inte avser att förändra den ideella rätten i materiellt hänseende verkar det som att lagstiftaren i dagsläget inte har någon intention att klargöra vad parodin är ur upphovsrättslig synpunkt.

5.3 Problemen med gällande rätt

Upphovsrätten och yttrandefriheten är åtskilda genom sina olika syften, även om regelverken delvis överlappar varandra. Anledningen till att frågan om upphovsrätten är en begränsning av individens yttrandefrihet aktualiseras i samband med parodin är att det, som framgår i avsnitt 4.1.1, är oklart hur lagstiftaren ursprungligen uppfattat parodin i förhållande till förlagan. URL:s tystnad om parodin kan uppfattas som att den bara är tillåten om förlagan används som inspiration på ett sådant sätt att parodin utgör ett eget självständigt verk. Mot detta synsätt talar dels att parodin långt ifrån alltid är ute efter att förlöjliga ”ett fenomen” eller en person utan lika gärna kan ta sikte på ett enskilt verk och dels den historiska avsaknaden av upphovsmannens möjlighet att göra någon form av respekträtt för sitt verk gällande. Sett till URL:s ursprungliga syn på parodin är det med andra ord mer tänkbart att dagens förhållningssätt till parodin är en kvarleva från tiden då den ideella rätten helt enkelt inte fanns. Det skulle innebära att parodins omfattande tillåtenhet beror på en kvarlevande ovilja att fullt ut erkänna värdet av upphovsmannens personliga band till ver-

ket och att parodieringsrätten i det närmaste är absolut med enbart yttrandefriheten som gräns. Sedan den ideella rätten erkändes som en del av upphovsrätten har dock, som framgår i avsnitt 4.1.3, ett mellanting av dessa ytterligheter att betrakta parodin vuxit fram i doktrinen. Det synsättet går ut på att parodin inte ska bedömas annorlunda än andra verk. Genom att bedöma parodins verkshöjd i det enskilda fallet avgörs i vilken utsträckning den är ett fritt yttrande, en bearbetning av ett verk eller ett upphovsrättsintrång. I och med HD:s ställningstagande i Alfons-målet där parodin ansågs vara ett självständigt verk i egenkap av parodi, och alltså inte inkräktade på originalverket, är rättsläget mer osäkert. Det antyder att svensk rätt fortfarande betraktar parodin som mer betydelsefull än upphovsmannens ideella rätt.

I de fall ett yttrande följer ett tidigare verks form ska tillåtligheten bedömas enligt URL, vilket gör att *hur* något sägs får större betydelse än *vad* som sägs. Effekten av Alfons-målet, som behandlas i 4.3, blev dock att rätten att yttra sig fick större betydelse än upphovsmannens rätt till skydd för sitt verk. I målet förklarade HD sitt ställningstagande med att skaparen av parodin inte yttrat sig i form av en upprepning av upphovsmannens verk utan i form av en parodi. Trots att parodin var en ordagrann återgivning ansågs den med andra ord vara någonting helt annat än ett användande av förlagan i form av den vida innebörd av exemplarframställning som behandlas i avsnitt 3.3.1. Den motsatta slutsatsen nådde HD i fråga om Sveriges flagga-målet, som behandlas i avsnitt 4.2, där det poängterades att när det är fråga om ett yttrandes form får yttrandefriheten stå tillbaka. Medan yttrandefrihetsgrundlagarna, som framgår av avsnitt 2.1, betraktar uttalanden för politiska eller underhållande syften som lika skyddsvärda, anser HD i strid med förarbetenas förespråkade neutralitet som behandlas i avsnitt 3.2, att syftet med parodin påverkar dess skyddsvärde ur ett upphovsrättsligt perspektiv. HD tycks mena att om syftet med parodin är underhållning får upphovsmannen finna sig i ingrepp som inte skulle vara acceptabla om syftet med parodin istället var politiskt. Även om HD inte uttryckligen hänförde sin slutsats i Sveriges flagga-målet till rätten till politisk frihet som enligt 2 kap. 2 § RF tillkommer varje medborgare i förhållande till det allmänna, är det inte otänkbart att det är däri skillnaden mot nöjesparodier ligger. Det kan med andra ord vara en kränkning av en upphovsmans litterära eller konstnärliga anseende att dess verk används för politiska syften som är upphovsmannen helt främmande. Kan det ha varit en sådan situation HD föreställde sig när domstolen i Alfons-målet menade att parodin, även om den ses som helt självständig, kan utgöra ett kränkande sammanhang för förlagan? Eftersom den uppfattningen är helt i strid mot ordalydel-

sen i 1 kap. 3 § 2 st. URL, där det betonas att det är själva verket som inte får förekomma i ett kränkande sammanhang, är uttalandet ett tydligt exempel på hur annorlunda parodin behandlas i förhållande till andra verk. Ett nytt verk som utförts på sådant sätt att det inte har någon upphovsrättslig anknytningspunkt till förlagan ska inte kunna anses utgöra ett kränkande sammanhang för denna.

5.4 Parodin och den ekonomiska rätten i förlagan

HD:s resonemang i Alfons-målet framstår som aningen angeläget om att parodin ska ses som ett självständigt verk. Den oundvikliga frågan är varför det skulle vara så viktigt att inte behöva klassa parodin som en bearbetning som är beroende av rätten i förlagan eller för den delen som ett intrång i upphovsmannens rättigheter i förlagan. Parodin ska visserligen, som framgår i avsnitt 4.1.1, enligt förarbetena behandlas mildare vid bedömningen än vad som är fallet med andra verk men det betyder inte att varje parodi måste ses som ett självständigt verk. Utrymmet för en parodi att nå verkshöjd även om den är närgången sin förlaga är stort nog, utan att i strid med verksbegreppet behöva omfatta rena sammanslagningar av verk. Om en parodi skulle ses som en bearbetning är följden enbart att den blir beroende av rättigheterna i förlagan. Skulle skaparen av parodin uppfatta det som ett problem, kanske med tanke på svårigheter att få tillstånd att göra parodin tillgänglig för allmänheten, är det upp till den personen att utforma den på ett annat sätt som ökar dess självständighet och originalitet.

Den ekonomiska rätten innebär, som behandlas i 3.3.1, att upphovsmannen har den uteslutande rätten att framställa exemplar av verket oavsett i vilken form det sker. I den utsträckning upphovsmannen är intresserad av att använda verket för någon form av överlåtelse behövs möjligheten att förfoga över mångfaldigandet av verket och att kunna kontrollera hur det ska nå ut till publiken. Utan den möjligheten skulle det inte finnas någon ”produkt” att överlåta. Ensamrättens styrka framträder inte minst genom att enda sättet för någon att kringgå den är att kunna rättfärdiga sitt användande av verket med hänvisning till 2 kap. URL eller, som behandlas i avsnitt 4.1.1, genom att framställa en parodi. Trots att förarbetena anser att parodins tillåtlighet kommer sig av att den är väsensskild från förlagan och därför inte utgör något ekonomiskt ”hot” krävs någon form av uttrycklig reglering för de fall parodin följer sin förlaga och använder sig av utdrag ur denna. Det följer inte minst av avsnitt 3.5.1 att ensamrätten är så stark att det krävs ett särskilt undantag för privat bruk, trots att den sortens användande inte alls är avsedd att träffas av upphovsrätten. Ingen har

påstått att skaparen av parodin skulle förbjudas från att använda sig av en förlaga eller att den ens skulle hindras att använda delar av annans verk. Frågan är istället hur gränsen mellan tillåtlighet och intrång ska dras.

Genom att införa parodin som ett undantag bland de andra i 2 kap. URL skulle lagstiftaren säkerställa att upphovsmannen får en effektivare tillgång till sanktionssystemet. Det skulle, förutom ökad överensstämmelse med EU-rätten, innebära högre rättssäkerhet i form av bättre förutsättningar för upphovsmannen att göra sin rätt gällande och en högre grad av likabehandling mellan personer som gör intrång i annans upphovsrätt. Även om parodin behandlas mer generöst än andra typer av närgångna verk är det inte detsamma som att lämna den helt fri. Bedömningen av tillåtenheten kan med fördel utgå från den i andra intrångsmål även om viss anpassning får ske med tanke på högre tolerans för parodins direktanvändande av annans verk.

5.5 Bör den ideella rätten stärkas?

I förarbetena sägs att den ideella rätten är avsedd att vara stark för att skydda upphovsmannens professionella anseende och dennes band till verket. Trots det uppfattas den som sekundär i förhållande till de ekonomiska rättigheterna, vilket framgår i diskussionen om upphovsmannens möjlighet att begära ersättning för olovligt användande eller beivra parodiska intrång i avsnitt 5.1. I avsnitten 3.3.5 och 3.4 behandlas på vilket sätt upphovsrätten är avsedd att stärka upphovsmannens arbetssituation. Utgångspunkten är att upphovsmannen, till skillnad från andra yrkesmänniskor, har ett personligt band till sitt verk. Det är idag en cynisk inställning att en genomsnittlig tjänsteman skulle sakna det bandet i förhållande till sitt arbete. I en tid när flera samhällssektorer är kunskapsbaserade kanske det tvärtom skulle vara dags att innefatta viss yrkeskompetens på upphovsrättens område för att skydda dess värde, snarare än att skydda upphovsmän som ändå oftast måste ha arbeten vid sidan av för att klara sin försörjning. Det finns en motsättning i att förarbetena å ena sidan vill garantera upphovsmannen en bättre arbetssituation och ett starkare förhandlingsläge och å andra sidan är mer benägna att erkänna ett värdefullt verk ett starkare upphovsrättsskydd än andra verk. Verkets ekonomiska betydelse beror på antal sålda exemplar, vilket hänger samman med bland annat vidtagna marknadsföringsåtgärder. Värdet visar sig med andra ord först efter att upphovsmannen skapat verket och överlåtit rättigheterna. Det gör upphovsrätten otymplig som skyddslagstiftning för upphovsmannens arbetssituation eftersom

upphovsmannen har svårt att göra sin ideella rätt gällande när de ekonomiska rättigheterna överlåts och det är först då det visar sig om verket har ett betydande värde.

Det tycks, som behandlas i avsnitt 4.1.1, i svensk rätt finnas en övertygelse om att förlagan inte lider någon ekonomisk skada av att parodieras. En följd av svårigheten att föra talan mot en närgående parodi är dock att upphovsmannen, vilket diskuteras närmare i 5.3, lider en indirekt ekonomisk skada i form av utebliven ersättning för användandet. Även om det inte finns ett egentligt konkurrensförhållande mellan parodin och förlagan är det inte utslutet att ett sådant uppkommer indirekt. Parodin kan mycket väl visa sig bli mer populär hos publiken än originalet, vilket enligt förarbetenas ekonomiska intresse av upphovsrätten enligt avsnitt 3.2 skulle innebära att det som från början endast tolererades övergår till att vara mer skyddsvärt än själva verket. Det vore intressant att se lagstiftarens resonemang kring hur parodin i så fall skulle skyddas från att devalveras ekonomiskt genom upphovsmannens eget användande inom sin rättighetssfär för förlagan. Det finns ett ekonomiskt intresse i att fullt ut acceptera den ideella rätten som en jämbördig rätt vid sidan av den ekonomiska. En modernare syn på den ideella rätten vore därför att se till det ekonomiska värdet av att upphovsmannen tillåts förvalta sitt författarskap. Den ideella rätten bör ses som en del i att upphovsrätten är avsedd att skapa förutsättningar för handel med verket. Det sker framförallt genom att betona upphovsmannens möjlighet att skydda sitt verk mot ändringar som på något sätt försämrar intrycket av originalet.

En förstärkt ideell rätt innebär onekligen att möjligheten att skapa parodier begränsas i motsvarande utsträckning men det får inte glömmas bort att upphovsrättens huvudsakliga skyddsområde, som framgår av avsnitt 3.2, är verket. Bara för att parodin kan vara svår-fångad rent definitionsmässigt innebär det inte att den har en ovillkorlig rätt att stå över upphovsrätten. Konsekvensen av att rätten att parodiera begränsas är inte en inskränkt yttrandefrihet i egentlig mening eftersom upphovsrätten som behandlas i avsnitt 2.1 är ett eget rättsområde. Följden blir istället, som framgår i avsnitt 4.1.2, att tillstånd krävs från upphovsmannen till förlagan. Om denne vägrar att samtycka till en parodi som följer alltför nära förlagan får skaparen istället välja ett koncept som står på friare grund i förhållande till originalet. Hur fri den grunden behöver vara är upp till lagstiftaren att ta ställning till med utgångspunkt i Infosocdirektivet.

5.6 Avvägningarna vid utformningen av parodiundantaget

Om parodin inte i sin helhet är utformad som ett självständigt verk kan undantaget med fördel sättas i relation till de andra upphovsrättsinskränkningarna i 2 kap. URL, vilka behandlas i avsnitt 3.5. Gemensamt för dessa undantag till upphovsrätten är avsaknaden av kommersiella syften med användningen av verket. Det kan innebära svårigheter att rättfärdiga de parodier som skapas i syfte att underhålla eftersom de i större utsträckning än andra parodier kan ha tillkommit för kommersiella syften. Det vore dock inte en godtagbar begränsning av tillåtligheten att grunda bedömningen på vilken typ av parodi det är fråga om med tanke på upphovsrättens neutralitet i förhållande till syftet med ett verk.

En aspekt att ta hänsyn till är den skillnad som behandlas i avsnitt 3.5.2 och som kan inverka på parodins tillåtlighet beroende på om förlagan är ett litterärt, musikaliskt eller filmiskt verk som omfattas av citaträtten i 2 kap. 22 § URL eller ett konstverk som istället omfattas av den mer begränsade citaträtten i 2 kap. 23 § URL. Om de intressen URL skyddar ska kunna upprätthållas blir möjligheten att parodiera bilder eller konstverk starkt begränsad i förhållande till parodieringar av andra typer av verk. En förklaring till att återgivandet av konstverk begränsas hårdare än andra verk skulle kunna vara att konstverket är begränsat till den bild som omedelbart förmedlas till betraktaren. Andra typer av verk, som till exempel film eller text, kan däremot inte upplevas på en och samma gång utan kräver att upplevelsen av verket sträcker sig över viss tid, det vill säga under hela läsningen eller filmvisningen. Det gör att konstverket, jämfört med andra verk, har ett mer begränsat utrymme för att användas på annat sätt än det upphovsmannen avsett. För bildparodier blir det därför ännu viktigare att tillåtligheten begränsas till de fall då parodin endast *inspireras* av förlagan för att sedan skapas till ett nytt och självständigt verk. En bildparodi som däremot *använder sig av* förlagan kan dock som huvudregel inte accepteras om inte det är fråga om en bearbetning i fri anslutning till förlagan vilken enligt 1 kap. 4 § 2 st. URL utgör ett självständigt verk. Undantagsvis skulle en parodi som följer 2 kap. 20 a § URL genom att låta förlagan utgöra en obetydlig del av eller en bakgrund i upphovsrättslig mening till parodin kunna accepteras. Det är även möjligt att tillåta en parodi som i enlighet med 2 kap. 25a § URL baseras på aktuella konstverk om syftet med parodin är att delta i den allmänna debatten kring en till förlagan knuten nyhetshändelse. Gemensamt för dessa undantag är att parodin, även om den på ett tillåtet sätt använder sig av förlagan, måste uppnå egen verks höjd för att vara tillåten. Det blir därigenom en bedömningsfråga med utgångspunkt i verksbegreppet i 1 kap. 1 § URL vilket gör att någon separat reglering av bildparodin inte krävs.

En annan aspekt att ta hänsyn till är om det ska göras skillnad mellan parodier som skapas för exempelvis en privat fest och de parodier som är avsedda att utgöra inlägg i den allmänna debatten. På det individuella planet vore det tänkbart att tillåta en mer närgående parodi även om den, på det sätt som behandlas i avsnitt 3.5.1, i gengäld skulle begränsas till en viss personkrets. För den allmänna debatten borde undantaget istället anta en begränsning i form av hur stor del av förlagan som får ingå i parodin. I båda fallen inverkar det respektive syftet med användningen av parodin på dess tillåtenhet genom att ett ideellt syfte bör medföra en högre grad av tillåtlighet än ett kommersiellt.

I och med upphovsrättens karaktär av att behandla användandet av ett verk som riktar sig till allmänheten är frågan om parodier som skapas för privat bruk egentligen inte intressant. Dess tillåtlighet följer helt enkelt av det privata syftet och i den mån parodin skulle kunna bedömas som exemplarframställning faller denna under det befintliga undantaget för privat bruk. Av större intresse är att se vad som händer om parodin förs in som ett undantag bland andra, avsedda att delta i eller föra den allmänna debatten framåt. Genom att förarbetena uttrycker att parodin kan anses vara ett självständigt verk även om det i långa stycken följer förlagan är det intressant att jämföra med citaträtten, vilket helt enkelt är en annan situation då ett självständigt verk tillåts innehålla bitar av annans verk. Det betyder däremot inte att parodin skulle kunna tillåtas helt enkelt med hänvisning till citaträtten. Genom att parodin avsiktligt förlöjligar förlagan kan den inte kan göra anspråk på att uppfylla citaträttens krav på lojalitet.

Citrätten, som behandlas i avsnitt 3.5.2, är intressant att använda som lagstiftningsmodell för parodiundantaget eftersom den och parodin har vissa gemensamma beröringspunkter. I båda fallen behöver verket som används ha offentliggjorts eftersom både citatet och parodin är beroende av igenkänningsfaktorn för att dess poäng ska gå fram. Dessutom krävs i båda fallen att den som skapar det nya verket tillför någonting personligt, någonting som är mer än ett lappverk av andras verk. Utan den egna intellektuella skaparinsatsen kan varken citatet eller parodin betraktas som ett självständigt verk i den mening som avses i avsnitt 3.2 och därmed går tillåtligheten förlorad. Det följer helt enkelt av kravet på självständighet och originalitet för att det alls ska kunna vara fråga om ett verk. Skillnaden i förhållande till citaträtten ligger i om parodin överhuvudtaget kan anses överensstämma med någon accepterad form av god sed. Det speciella med parodin i förhållande till andra undantag från upphovsrätten är att dess syfte varierar från att vara rent kommersiellt till att vara till exempel underhållande, politiskt eller religiöst. Parodin kan däremot inte rättfärdigas med att

vara nödvändig för samhället på samma sätt som vetenskapliga framställningar, nyhetsflöden eller undervisning. Det hindrar inte att den har en viktig funktion att fylla i form av att hålla liv i den allmänna debatten eller som ren underhållning, intressen som är lika skyddsvärda enligt både upphovsrätten och yttrandefriheten, vilket behandlas i avsnitt 3.2 respektive 2.1. Förmodligen finns det redan, som tidigare nämnts i avsnitt 4.2, en viss branschpraxis av ”god parodised” för både lagstiftaren och rättstillämparen att utgå ifrån vid bedömningen av dess tillåtlighet. Det får däremot inte förväxlas med den påtvingade acceptans som kan följa av upphovsmännens uppgivenhet inför att inte ha kunnat göra sin rätt gällande i ett snårigt sanktionssystem.

5.7 Slutsats

Ett undantag för parodin i 2 kap. URL utformas förslagsvis på något av följande sätt:

”Var och en har rätt att i den omfattning som är skälig och överensstämmer med god sed använda delar av offentliggjorda verk i syfte att skapa parodi.”

”Var och en har rätt att vid skapandet av ett parodiskt verk, eller vid en parodisk bearbetning av ett verk, använda delar av offentliggjorda verk i den omfattning som är skälig och överensstämmer med god sed.”

Även om det parodiska syftet inte är ensamt avgörande för tillåtligheten att använda annans verk innebär det en viss begränsning att ange detta i paragrafens ordalydelse. På det viset utesluts möjligheten att rättfärdiga användandet av andras verk för andra typer av underhållning eller samhällsdebatter. Det krävs med andra ord att det parodiska syftet tydligt framträder vid en objektiv bedömning, samtidigt som det är en neutral formulering i förhållande till typen av parodi.

Bedömningen av vad som är en skälig omfattning anknyter till i hur stor utsträckning parodin utgörs av andra verk och om parodin skapas i syfte att tillgodose samhällsintressen eller om det är fråga om kommersiell underhållning. En parodi som kommenterar samhället får en något större frihet än den som framställs i kommersiella syften eftersom upphovsrätten inte är till för att andra ska kunna tjäna pengar på någon annans verk utan tillstånd. Hit hör också frågan om det verkligen är fråga om ett parodiskt verk eller om det är en bearbetning alternativt ett intrång.

Innebörden av att användandet sker i enlighet med god sed kopplas till den rådande branschinställningen i fråga om parodierandet av verk i relation till URL:s syften. På det sättet

kan en alltför tillåtande branschpraxis anpassas till de begränsningar upphovsrätten medför. Om det istället visar sig att branschpraxis är alltför snäv kan den på det här sättet tvingas att öka toleransen för parodier i den utsträckning upphovsrätten tillåter. Det är viktigt att betona att tillåtligheten av användandet av andra verk för att skapa en parodi är begränsad. Det sker genom att poängtera att endast delar av offentliggjorda verk får användas, om det är fråga om parodi på ett litterärt verk kan bedömningen dessutom sammankopplas med begränsningen i längden på utdraget, på ett liknande sätt som för privat bruk i 2 kap. 12 § URL.

Det första förslaget följer modellen för citaträtten i 2 kap. 22 § URL vilket kan innebära att det allmänna rättsmedvetandet har lättare att ta det till sig, trots att det kan framstå som kontroversiellt att överhuvudtaget lägga fram ett förslag till reglering av parodin. Det andra förslaget är mer detaljerat utformat vilket förtydligar kravet på parodins självständighet i förhållande till förlagan även i de fall parodin tillkommer genom en bearbetning. I och med att det andra förslaget är mer lättläst och även kan omfatta bildparodier, i den utsträckning dessa eventuellt skulle behöva regleras för tydlighetens skull, är det att föredra. Det stämmer också bättre överens med det pågående arbetet med att revidera URL.

Referenslista

Rättsfall

NJA 1975 s 679 (Sveriges flagga)

NJA 2005 s 905 (Alfons Åberg)

Stockholms Tingsrätt den 27.10.2000 i mål T 1435-99 ”Varumärkesfallet”

Offentligt tryck

Konsoliderad version av *Fördraget om Europeiska Unionens funktionssätt*, EUT 2010, C 83/47
Europaparlamentets och Rådets direktiv 2001/29/EG av den 22 maj 2001 om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssambället, EGT 2001, L 167/10

Europaparlamentets och Rådets direktiv 2004/48/EG av den 19 april 2004 om säkerställande av skyddet för immateriella rättigheter, EUT 2004, L 157/51

Brottsbalk (1962:700)

Regeringsform (1974:152)

Tryckfrihetsförordning (1949:105)

Yttrandefrihetsgrundlag (1991:1469)

Rättegångsbalk (1942:740)

Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk

Lag (1994:1500) med anledning av Sveriges anslutning till Europeiska Unionen

NJA II 1961:1 *Upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. Rätt till fotografisk bild.*, s. 1-389

Regeringens proposition 1981/82:152 *Om skärpta åtgärder mot upphovsrättsintrång*

Regeringens proposition 1992/93:214 *Om ändringar i upphovsrättslagen*

Regeringens proposition 1994/95:19, *Sveriges medlemskap i Europeiska Unionen*

Regeringens proposition 2001/02:74 *Yttrandefrihetsgrundlagen och Internet*

Regeringens proposition 2001/02:121 *Genomförande av Europaparlamentets och Rådets direktiv om mönsterskydd, m.m.*

Regeringens proposition 2004/05:110 *Upphovsrätten i informationssambället – genomförande av direktiv 2001/29/EG m.m.*

SOU 2011:32 *En ny upphovsrättslag*

Litteratur

Axberger, H-G., *Yttrandefrihetsgrundlagarna*, Norstedts Juridik, Elanders Sverige AB, Vällingby 2012

Referenslista

- Delin, L., *Om parodi*, NIR 1959 årgång 28, s. 234-249
- Hydén, H., *Rättsregler – En introduktion till juridiken*, femte upplagan, Studentlitteratur, Lund 2001
- Kellgren, J., Holm, A., *Att skriva uppsats i rättsvetenskap – råd och reflektioner*, Studentlitteratur, Pozkal, Polen 2007
- Lehrberg, B., *Praktisk juridisk metod*, sjätte upplagan, Institutet för Bank- och Affärsjuridik IBA, Tallinn 2010
- Levin, M., *Lärobok i immaterialrätt*, nionde upplagan, Norstedts juridik, Elanders, Vällingby, 2007
- Nordell, P. J., *Parodi, satir, travesti – intrång eller kränkning? Kommentar till NJA 2005 s. 905 (Alfons Åberg)*, NIR 2007 årgång 79, s. 317-321
- Olsson, H., *Copyright Svensk och internationell upphovsrätt*, åttonde upplagan, Norstedts Juridik, Elanders Sverige AB, Mölnlycke, 2009
- Rosén, J., *Upphovsrätten som hinder för satir, parodi och travesti?*, Uppsatser i Medierätt, nr 42, 1993, s. 118-129
- Sandgren, C., *Vad är rättsvetenskap?*, s. 527-552 i Festskrift till Peter Seipel, Elanders Gotab, Stockholm 2006